

УДК 398.1:81'374.2(477.41/.42)
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2020.04.923>

НАРОДНА МЕТЕОРОЛОГІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ПОЛІЩУКІВ (МАТЕРІАЛИ ДО «СЛОВНИКА ТРАДИЦІЙНОЇ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ПОЛІССЯ»)

Олександр ВАСЯНОВИЧ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9360-6447>

кандидат історичних наук,

заступник директора з наукової роботи,

Державний науковий центр захисту

культурної спадщини від техногенних катастроф,

вул. Вишгородська, 21, 04074, м. Київ, Україна,

e-mail: guru_v@ukr.net

Метою публікації є формування словника народної метеорологічної термінології жителів Правобережного Полісся на основі експедиційних джерел, зібраних протягом 2002—2017 рр. у північних районах Волинської, Рівненської, Житомирської, Київської областей та від переселенців із Чорнобильської зони відчуження за авторським запитальником. Для реалізації поставленої мети складено перелік термінів і термінологічних словосполучень, якими жителі Правобережного Полісся позначали метеорологічні явища, живу/неживу природу, календарні дати та періоди, що прогнозували погоду і врожай. Коротко розкрито їх зміст та проілюстровано нарративами із зазначенням географії побутування.

Хронологічно поданий термінологічний матеріал, зважаючи на особливу стійкість у часі мовних форм культури, належить до набагато давнішої термінологіки Правобережного Полісся, ніж сама інформація про нього, що записувалася від представників старшого покоління на початку ХХІ століття. Аналіз метеорологічної термінології показав, що окремі метеорологічні явища дисперсно побутують на всій території дослідженого регіону.

Ключові слова: народні знання, народна метеорологія, словник, термін, Правобережне Полісся.

Oleksandr VASIANOVYCH

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9360-6447>

Candidate of History (Ph. D),

Deputy Director of Research,

State Scientific Center of Protection of Cultural Heritage

from Technological Disasters,

21, st. Vyshgorodska, 04074, Kyiv, Ukraine,

e-mail: guru_v@ukr.net

FOLK METEOROLOGICAL TERMINOLOGY OF POLISHCHUKS (MATERIALS TO «THE DICTIONARY OF TRADITIONAL INTANGIBLE CULTURE OF THE RIGHT-BANK POLISSYA»)

Introduction. Interest in traditional meteorological folk knowledge is caused by the applied aspect of this branch of folk culture, and by the possibilities of applying its experience in modern conditions. Under the influence of education and mass media, the population of Polissya villages is enriched with scientific knowledge, that leads to the leveling of traditional folk knowledge, beliefs and ideas. The process of folk culture decline is accelerated as a result of the Chernobyl accident. Therefore, the organization of the dictionary of terms and terminological local variants related to folk meteorological knowledge is now quite relevant.

Problem Statement. The analysis of the collected field data, which reflect not only the realities of traditional household culture, but also their terminology, led to the need to systematize the meteorological material by compiling an appropriate dictionary.

Purpose. Formation of the dictionary of folk meteorological terminology of the inhabitants of the Right-Bank Polissya based on the author's expeditionary sources.

Methods. The methodology of publication is based on general scientific principles and basic requirements for works of historical and ethnological direction. During the formation of the dictionary, a list of folk terms and terminological concepts was compiled, their content was briefly revealed and illustrated with narratives indicating the geography of life.

Results. Field data collected during 2002—2017 in the northern districts of Volyn, Rivne, Zhytomyr, Kyiv regions and from migrants from the Chernobyl Exclusion Zone were systematized and put into scientific circulation according to the author's questionnaire. The dictionary includes terms and terminological phrases used by the inhabitants of the Right-Bank Polissya to denote meteorological phenomena, animate / inanimate nature, calendar dates and periods that predicted the weather and harvest.

Conclusion. The material presented in the dictionary about the folk meteorological knowledge of the inhabitants of the Right-Bank Polissya testifies to their organic kinship with the all-Ukrainian and all-Slavic ones. Despite this, there are many Polissya terms in the region that are not found in other regions. The analysis of meteorological terminology showed that some meteorological phenomena are dispersed throughout the territory of the Right-Bank Polissya. Modern field data show that the functioning of traditional folk meteorological knowledge is narrowing, it is being replaced by scientific methods of weather forecasting, but the memory of the elderly continues to passively preserve this layer of folk culture, which must be recorded.

Keywords: folk knowledge, folk meteorology, dictionary, term, Right-Bank Polissya.

Вступ. Помітний інтерес до традиційних метеорологічних народних знань зумовлений прикладним аспектом цієї галузі народної культури, широкими можливостями застосування її багатотисячолітнього досвіду в сучасних умовах. Проте, крім власне прикладних завдань, етнологія насамперед досліджує народні знання як один з виявів світогляду українців, як складник традиційно-побутової культури, який притаманне основне етнічне навантаження. Під впливом бурхливого розвитку освіти, загального підвищення культурного рівня свідомість населення поліських сіл постійно збагачується науковими знаннями, що призводить до нівелювання традиційних народних знань, вірувань та уявлень. Прискорення процесу занепаду народної культури посилюється внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС. Тому впорядкування словника термінів та термінологічних локальних варіантів, пов'язаних із народними метеорологічними знаннями, нині є досить *актуальним*.

Публікація підготовлена в межах науково-дослідної роботи Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф ДАЗВ України (далі — ДНЦЗКСТК) «Укладання термінологічного словника традиційної нематеріальної культури Правобережного Полісся» (номер державної реєстрації 0118U005217).

Стан розробки теми. Про комплексне вивчення традиційної культури Полісся як одного зі стародавніх у мовному та етнокультурному відношенні регіонів слов'янського світу свідчить чимала спеціальна література останньої чверті ХХ — початку ХХІ ст. Репрезентація термінології досліджуваних явищ простежується в багатьох працях українських етнографів, зокрема приклади ареальної характеристики термінів родильної та поховальної обрядовості — у працях Н. Гаврилюк [1—4], весільної обрядовості — І. Несен [5], харчування — Л. Артюх [6], народного вбрання — Л. Пономар [7; 8].

Цінний досвід з ареальної лінгвістики містять науково-дослідні роботи, підготовлені науковцями ДНЦЗКСТК, які зберігаються в Автоматизованому інформаційному фонді науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт і дисертацій Українського інституту науково-технічної експертизи та інформації та присвячені народному календарю Рівненського Полісся [9], народній метеорології Середнього Полісся [10]. Ці роботи є результатом комп-

лексного історико-етнографічного дослідження різних районів Правобережного Полісся.

Ономастика, народні назви різних елементів традиційної культури Полісся — сталий об'єкт дослідження лінгвістів. У 1960—1970-ті роки було опубліковано праці з діалектології Полісся, побудовані на етнографічному матеріалі [11; 12]. В останній третині ХХ — на початку ХХІ ст. з'явилося чимало праць українських мовознавців, присвячених народній термінології Полісся [13—26]. Значне місце у лінгвістичних дослідженнях посідають праці М. Никончука [27—33]. Метеорологічна лексика є одним із напрямків наукових студій відомого українського мовознавця О. Могили [34—37].

Інститут слов'янознавства та балканістики АН СРСР влітку 1962 р. започаткував вивчення на Поліссі етнографії, фольклористики, діалектології, історії, археології. Під час наукових експедицій проводився збір польового матеріалу етнолінгвістичного змісту, який зберігається в Поліському архіві Інституту слов'янознавства та балканістики Російської академії наук. В етнолінгвістичних працях російських учених суттєвого значення набуває термінологія, термінолексика культурних традицій. На основі польового матеріалу, зібраного на Поліссі, висвітлюються явища духовної культури регіону — обряди, вірування, фольклор, міфологія, — пов'язані з різними сферами традиційного побуту. При цьому домінують два дослідницькі підходи, коли поліський матеріал розглядається в порівнянні з іншими слов'янськими традиціями, а також в ареальній проекції. З урахуванням цих засад було створено словник «Славянские древности» [38—42], опубліковано дослідження, присвячені народному календарю [43; 44], народній міфології і демонології [45], термінології весільних чинів, весільного хліба [46] тощо.

Подібні дослідження на Поліссі проводять також і білоруські науковці [47; 48].

Об'єктом дослідження є народна метеорологія жителів Правобережного Полісся. *Предметом* — термінологічна лексика (сукупність термінів, термінологічних словосполучень), якою в традиційному побуті послуговувалися на позначення характерних явищ традиційної народної метеорології.

Метою публікації є формування словника народної метеорологічної термінології жителів Правобережного Полісся на основі авторських експедиційних джерел.

Джерельна база дослідження. Тематичний реєстр слів ґрунтується на польових матеріалах, зібраних автором протягом 2002—2017 років у Волинській, Рівненській, Житомирській та Київській областях, зокрема, під час комплексних експедицій ДНЦЗКСТК до Березнівського району Рівненської області (Березне-2013), Любешівського та Маневичького районів Волинської області (Любешів-2015, Маневичі-2016), тематичних виїздів до Овруцького, Коростенського та Малинського районів Житомирської області (Овруч-2017, Коростень-Малин-2017). Записи, накопичені при підготовці дисертаційного дослідження «Народна метеорологія українців Центрального Полісся кінця ХІХ — початку ХХІ ст.», зберігаються в Архівних наукових фондах рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України (Ф. 14—5, од. зб. 885, 886, 889, 890). Під час збору матеріалу використовувався авторський тематичний запитальник, що дало можливість зафіксувати в кожному обстеженому населеному пункті локальні варіанти назв однорідних явищ, а отже забезпечило як термінологічну, так і географічну повноту порівняльної бази.

Хронологічно поданий термінологічний матеріал, зважаючи на особливу стійкість у часі мовних форм культури, належить до набагато давнішої термінологіки Правобережного Полісся, ніж сама інформація про нього, що записувалася від представників старшого покоління на початку ХХІ ст.

Методичні засади. При укладанні словника ми керувалися принципом «від гасла до реалії», тобто від народного терміна до короткого визначення його змісту в царині народних метеорологічних знань. Тому, на нашу думку, його цілком можна вважати за формозмістовим оформленням етнографічним термінологічним словником-довідником.

На цьому етапі до словника введено терміни, якими жителі Правобережного Полісся позначали: 1) метеорологічні явища; 2) живу та неживу природу, що віщувала зміни погоди і врожай; 3) календарні дати та періоди прогнозування погоди і врожаю. У подальшому заплановано доповнити його термінами, які характеризують обрядові дії від посухи, грози, граду, морозу тощо.

При відборі термінологічних слів та словосполучень враховувався етнографічний, а не лексикографічний напрямок словника. Тому перевага надава-

лася передусім тим варіантам, які: 1) є різнокореновими, 2) мають різні префікси, суфікси. Між тим у складі зафіксованих варіантів раз у раз виникають такі, що відрізняються від ключового терміна (або один від одного) лише голосними — е, є, и, і (напр.: СТРИТЕННЯ, СТРИЧЕННЯ, СТРЕЧЕННЄ, СТРЕЧЕННЄ). З етнографічного погляду перелік цих варіантів видається не надто цікавим. Важливіше було відібрати серед них найуживаніший фонетичний варіант і внести його до словника. Близькі за звучанням та семантичним навантаженням терміни подано через косу лінію (напр.: ВАРАБЕЙ / ВАРАБУХ / ВЕРАПТЮХ).

Народна метеорологічна термінологія частіше складається з однослівних термінів, проте трапляються і словосполучення (іменник + прикметник; іменник + дієслово, іменник + числівник тощо) для номінування назв предметів, календарних дат тощо, які українці Правобережного Полісся використовували при прогнозуванні погоди та врожаю.

Словникові одиниці розташовано в алфавітному порядку. Усі гасла подано великими літерами в стовпчик із зазначенням наголосу. Вони можуть мати один або кілька варіантів. Якщо номінація багатоваріативна (за частотою вживання — кумулятивна), то всі її локальні варіанти розташовано в дужках в алфавітному порядку через кому (напр.: БЛИСНЯВА (БЛЯСКИ, ГРОМ, СТРИЛА) — електричний розряд між хмарами або між хмарою та землею під час грози, блискавка). Водночас кожна зі споріднених за змістом лексем, розміщених у дужках, має своє місце в алфавітному переліку з позначкою **див.** та посиланням на кумулятивне гасло, але без зайвого повтору його означення, оскільки воно міститься біля головного слова (напр.: БЛЯСКИ — див. БЛИСНЯВА; ГРОМ — див. БЛИСНЯВА; СТРИЛА — див. БЛИСНЯВА).

Якщо словникова одиниця має кілька значень, прийнято користуватися позначками 1, 2 тощо для повного розкриття її змісту та запобігання переобтяженню словника гаслами (напр.: ГАННА (ГАНКА) — 1) літнє свято (7 серпня), коли констатували стан погоди; 2) зимове свято (22 грудня), коли прогнозували погоду або констатували її стан). При взаємозалежному структурно-функціональному зв'язку визначуваних одиниць застосовується система перехресних посилань, які можна відстежити за

допомогою позначки **див. також** (напр.: БДЖОЛА (БЧОЛА, ПЧОЛА) — медоносна комаха, за поведінкою якої прогнозували погоду. Див. також **БЛАГОВІЩЕННЯ**).

Кожна словникова одиниця супроводжується найхарактернішими ілюстраціями-нарративами із зазначенням географії їх побутування. Усі географічні назви подано відповідно до сучасного адміністративно-територіального поділу України, за винятком населених пунктів Народицького району Житомирської області, Чорнобильського та Поліського районів Київської області, які потрапили до Чорнобильської зони відчуження і нині зняті з обліку. На жаль, обсяг публікації не дає можливості окреслити повний ареал поширення того чи іншого терміна, тому для ілюстрування підібрано найяскравіші приклади.

Основна частина

АВДАКЄЯ — див. **ЯВДОХА / ВДОКА / ЄВДОХА / ЯВДОКА**

АЙСТРА — див. **КВІТКА**.

БАБИНЕ ЛІТО — 1) календарний період осіннього потепління: *По Покрові заре бабине літо* (Бистричі Брз. Р.); *Бабине літо після Покрові. Баба вийде в кожусе да сяде, протягне ноги* (Левковичі Овр. Ж.); 2) павутиння, яке літає під час осіннього потепління: *Вже осенню скоро буде летіти таке павутиння, то каже, то бабине літо вже. Наснує стильки* (Залізниця Лбш. В.).

БАГАТА КУТЯ — див. **ЦЮДРУХА**.

БАКУН — див. **ТЮТЮН**.

БАНЯ — див. **БУЛЬБАШКА / БУЛЬБАХА**

БДЖОЛА (БЧОЛА, ПЧОЛА) — медоносна комаха, за поведінкою якої прогнозували погоду: *Бджоли як жужжать крепко, до то на вітер, на дощ* (Заньки Радом. Ж.); *Бчоли на хмуру погоду не так ідуть у поле. Як погода і бачать, шо буде дощ, бчоли скорей ідуть у поле, шоб набрать меду, бо буде дощ* (Товстий Ліс Чорн. К.); *Бчолки, як побачать, шо негода, то ховаються* (Пісківка Брд. К.); *Як має дощ буть, то пчоли з улля не полетять, будуть в улле сидеть* (Блажове Ркт. Р.). Див. також **БЛАГОВІЩЕННЯ**.

БЕРЕЗА — дерево, за розпусканням та опаданням листя якого прогнозували погоду: *Береза згори жовкне — протяжна осінь* (Карасин Мнів. В.); *Поки на березі листя не опаде, то зімі не буде* (Ст. Дорогинь Нрд. Ж.); *Як береза жовкне з-под*

низу, до зіма легка, як ізверха і до низу, значить сувора зима (Варовичі Плс. К.); *Біреза, вже як буде дощ, вона геть нагньона, пагонки тії нагньонії. А вже як погода, вже вона пуднимається взгору* (Деревок Лбш. В.); *Як люшина вперед розов'єтца, то буде мокре літо, а як береза — то буде сухе. А як разом — то таке і таке буде* (Кисоричі Ркт. Р.); *Єслі береза розводиться більше як гольшина, раньше береза розводиться, знай, шо літо буде сухе, не йди не до прокурора, не до знахарки. Єслі береза розводиться разом із гольшиною, буде літо перепадисте, но єслі гольшина розов'ється раньше берези, буде літо мокре* (Романівка Нвл. Ж.); *Як береза хутней розберетца, то буде сухе лето, а як ольшина, то мокре* (Левковичі Овр. Ж.); *Як розов'єтця вперед ільха, до буде мокре лето, а як береза — до сухе* (Вишевичі Рдм. Ж.); *Береза раньше розів'ється, то на сухе літо. А вільха — то на дощове* (Пісківка Брд. К.); *Бероза перва розов'єтца — сухе лето, а як ольха — мочліве лето* (Рудьки Чрн. К.).

БІЛИЙ ТИЖДЕНЬ — календарний період, коли прогнозували погоду або констатували її стан: *Які буде перші тиждень Великого посту, такі буде тиждень Білий, перед Паскою* (Борщівка Кст. Р.); *Вербич, то ще кожуха тербич, а Білий, то околій* (Ст. Чорторійськ Мнів. В.).

БЛАГОВІЩЕННЯ — календарне свято (7 квітня), з яким пов'язані прикмети на погоду: *До Благовіщення землі не чіпай, саней не ховай і зими не лай* (Романівка Нвл. Ж.); *Яка погода на Благовіщення, то така буде і на Великдень* (Українка Млн. Ж.); *Як на Благовіщення тепло, то і на Паску тепло, а як холодно, то і на Паску холодно* (Балашівка Брз. Р.); *Якшо до Благовіщення жаби зарейкали, то після Благовіщення це посидить стілько. А якшо вже після Благовіщення зарейкали, то вже буде тепло* (Забужжя Лбм. В.); *Як бчола до Благовіщення вилетить, до буде після стілько сидеть* (Товстий Ліс Чрн. К.).

БЛИСНЯВА (БЛЯСКИ, ГРОМ, СТІЛА) — електричний розряд між хмарами або між хмарою та землею під час грози; блискавка: *Бог насилає град, Бог насилає бляски і громи. То всьо од Бога* (Ветли Мнів. В.); *Така хмара найшла — Господи. І ста-ток як пасла там на хуторі. Страшно — хмара така находить. Блиснява, гримить* (Мукошин

Мнв. В.); *Не под яким деревом неможна ховатца в грозу, бо у дерево гром б'є* (Левковичі Овр. Ж.); *Дивитися, щоб нігде не були одкрити ні груба, ні комин, бо найбільш та стріла летить через комин* (Деревок Лбш. В.).

БЛЯСКИ — див. БЛИСНЯВА.

БОРИС — календарне свято (13 червня), з яким пов'язані прикмети на врожай: *До Бориса гредка лиса. Були у нас такі, що посадила жінка, не знала, що Борис, посадила биб, на тички йшов той биб. Вона посадила, а друга каже: «А ти чого садиш, — каже, — сьогодні ж Борис?» — «О, я не знала!»* То такий був хороший уродився. Другий рік посадить ще раз та сама жінка. *Посадила, то і на тички не пішов. Ну, то вже вона знала, що Борис* (Погулянка Лбш. В.).

БУЗЬКО — див. БУСЕЛ.

БУЛЬБАШКА / БУЛЬБАХА (БАНЯ, БУЛЬКА) — водяний пухир на водоймі, за яким прогнозували тривалість дощу: *Якщо бульбахи на воді, то довше йде* (Бірки Лбш. В.); *Буде ще дощ, як такі бані зберуться на тому, де долина яка* (Кукли Мнв. В.); *Як дощ іде і бульбашки підскакують, то дощ ще буде йти* (Небрат Брд. К.); *Як дощ іде і такіє бульки по воді, то може іти ціли день* (Підлуби Ємл. Ж.).

БУЛЬКА — див. БУЛЬБАШКА / БУЛЬБАХА

БУРУЛЬКА / БУРУЛЯ (СОПЛІ / СОПЛЯКИ, СОСУЛЬКА, СТІЛКА) — льодинка на стрісі даху, утворена від талого снігу, за якою примічали обсяг урожаю та тривалість холодів: *Як бурульки довгі, то буде довга весна, зтяжна, довго холодно буде* (Залісся Чрн. К.); *Бурульок багато — добре на просо* (Варовичі Плс. К.); *Бурулі великі, то гарний льон вродить* (Кам'янка Брз. Р.); *Як з стріха стрілки великі, то на молошне літо* (Пашківка Мкр. К.); *Як соплякиє тії є, о, каже, буде пасоля родитись, бо ж які то сопляки* (Нова Руда Мнв. В.); *Як соплі такі висять, то буде врожай на качани, на все в городі* (Слобідка Плн. Ж.); *Як довгіє сосульки вісять, то буде довга зима, а як коротенькіє, то каротка зима* (Ст. Дорогий Нрд. Ж.); *Сосульок багато — на грібі* (Варовичі Плс. К.).

БУСЕЛ (БУЗЬКО, БУСЕНЬ) — великий перелітний птах з довгим прямим дзьобом і довгими ногами, за поведінкою якого прогнозували погоду:

Єслі бузько такі бели-белюсенькі, значить погода, єслі бузько такі чорни робітца, знай, шо буде негода. Дощ должен його обміть (Блажове Ркт. Р.); *Єслі буслов двойко, значить літо буде сухе, а єслі четверо, то для їх їжи хватає, то значить літо буде мокре* (Велика Рача Рдм. Ж.); *Бусли як рано відлітають, то буде рання зима* (Липівка Мкр. К.); *Як високо летять бусні, то довго ще до зими* (Погулянка Лбш. В.). Див. також ВИКИДАТИ БУСЛЕНЯ.

БУСЕНЬ — див. БУСЕЛ.

БЧОЛА — див. БДЖОЛА.

ВАЗОН — кімнатна рослина у горщику, за якою прогнозували погоду: *Такий колісь був плакса вазон, на йому зранку краплі єсть — буде дощ* (Люб'язь Лбш. В.); *Вазон-панянка — крапельки на листочках стають на дощ* (Великий Курінь Лбш. В.); *Був у мене таки вазон, шо як нема дощу, а тоде з його капає наче сльозка, то буде дощ* (Любарка Нрд. Ж.); *Є такий вазон-крапивка — як має буть дощ, то по йом крапельки* (Липівка Мкр. К.).

ВАРАБЕЙ / ВАРАБУХ / ВЕРАПТЮХ — див. ГОРОБЕЦЬ / ГОРОБЕЙ.

ВАРВАРА — день календаря (17 грудня), з яким пов'язані прикмети на погоду. Див. також МИКОЛА.

ВЕЛИКДЕНЬ (ПАСКА) — календарне свято, з яким пов'язані прикмети на погоду: *Тільки тепла, шо од Великодня до Петра* (Білокоровичі Олв. Ж.). Див. також БЛАГОВІЩЕННЯ.

ВЕЛИКИЙ ПІСТ — календарний період, за яким прогнозували погоду: *Як починається Великий піст, на Паску, каже баба на мене: «Запам'ятай, як у понеділок, який буде денечок, бо це перший день посту. Отак, як погода, то буде вісна хороша, а як негода, то буде вісна холодна. А на другий день у вувторок, то було в понеділок, на другий день літечко таке вже буде. А сирида — осень. Який день, така й осень».* Вже за зиму ні. *Тільки за гети три дні* (Угриничі Лбш. В.); *Першого дня посту як буде сонце, то буде лето погодливе, а як нема, то буде лето негодливе* (Немовичі Срн. Р.).

ВЕРБА (ШУЛЬГА) — дерево, за яким визначали погоду: *Верба плаче, з листя капки капають на дощ* (Мар'янівка Рдм. Ж.); *Верба на дощ плю-*

етця (Пашківка Мкр. К.); Як листя верби перевернетця другим боком, сивим листом, до буде негода (Сімаківка Ємл. Ж.); Верба, як дощ має бути, то таке таче, як піна у неї є (Сторожів Крц. Р.); Шулъга як мокра, капає, то знайте, шо дощ буде (Щитинь Лбш. В.).

ВЕРБИЧ — див. ВЕРБНА НЕДІЛЯ.

ВЕРБНА НЕДІЛЯ (ВЕРБИЧ) — календарне свято, з яким пов'язані прикмети на погоду: *Вербний тиждень дуже холодний. Ми, хазяйки, должны все перестірають, побелить кругом, щоб до Вербного тижня нам все переробить, бо тоді буде похолодання (Борщівка Кст. Р.); Як настане Вербіч, то кожуха тербіч (Мелені Крс. Ж.); Вербіч — кожуха тербіч (Осикове Мкр. К.).*

ВЕСЕЛИЦЯ / ВЕСЕЛУХА — див. ВЕСЕЛКА.

ВЕСЕЛКА (ВЕСЕЛИЦЯ / ВЕСЕЛУХА, РАДУГА / РАЙДУГА, ТЕНЧА) — атмосферне явище у вигляді дугоподібної різнобарвної смуги, утворене внаслідок заломлення сонячних променів у краплинах дощу, за яким прогнозували погоду: *Як іде дощ да появітця веселка, до кажуть, шо уже все, вже вісушує, вже не буде дощу (Потаповичі Овр. Ж.); Веселиця появилась проти погоди (Феневичі Івн. К.); Радуга — то вже Господь таке знамено дав, шо не буде потопа (Череваха Мнв. В.); Як радуга появилася, то ще дощ буде. Кажали: веселуха воду набирає (Красятичі Плс. К.); То кажуть райдуга, то веселуха. Якишо з'являється райдуга, значить дощ скоро закінчиться (Березичі Лбш. В.); Тенча набирає воду — буде дощ (Забриддя Чрн. Ж.).*

ВИКИДАТИ БУСЛЕНЯ — дія дорослих буслів, за якою дізнавалися про майбутній урожай: *Як бузько скине яйце з кубла, то мона буде хлібину купити за яйце, як скидає бужчення, то за дитя не купиши хлібину (Даничів Крц. Р.); Як бусел бусленя викине, то і за дитя не купиши хлеба, а як яйце викине, то й за яйце купиши хліба (Феневичі Івн. К.).*

ВИНОГРАД — витка кушова рослина з широким листям та плодами-гронами, за якою прогнозували погоду: *Виноград абізательно буде плакати, будуть калюжки — буде дощ (Великий Карашин Мкр. К.).*

ВИХОР (ВІТЮХ, ВІХРАЛ, ЗЛИЙ ІДЕ, КРУЧА КРУТИТЬ, ПЕЧКУР) — поривчастий

кругоподібний вітер: *Вихор — вітюх. Ножі кидали всередину. Як попадеш точно в ціль, то кров буде на ножі. Бо там нечиста сила якась є, крутить. Як попадеш у цей вітюх, то він тебе калікою зробить. Треба добре присідати до землі, бо воно тебе скрутить так (Кропивники Шцк. В.); Як віхор ішов, то хрестілись і припадали, як такий ото качає, то припадають до землі. Віхор — віхрал. Кажали, шо ножа вкінь, то кров буде (Удрицьк Дбр. Р.); Як вихор ішов, то припадали до землі. Вихор — це кажуть круча крутить. Як кого зачепить, то заболіє (Кам'янка Брз. Р.); Як віхор ішов, то його хрестили і сами хрестились, падали ниц, бо то, не дай Бог, попасти. Воно ж чи вмреш, чи не вмреш, а зробить параліч і прабіває калекай (Опачичі Чрн. К.); Ми всі коло клуба — була неділя. І зорвався оцьой печкур — такий бур'ян — печкур зорвався такий висотою як ото отам у нас вишка стоїть ота мобільна. Печкур — то недобре. Христимося (Невір Лбш. В.).*

ВИШНЯ — дерево, за опаданням листя якого прогнозували погоду: *Як вишня листя скине зараня, то буде рання зима (Череваха Мнв. В.); Довго вишня буде зелена, довга осень буде (Рудьки Чрн. К.).*

ВІДЬМА МАСЛО КОЛОТИТЬ / ВІДЬМА МАСЛО Б'Є — див. СЛІПІЙ ДОЩ.

ВІДЬОМСЬКИЙ ДОЩ — див. СЛІПІЙ ДОЩ.

ВІЛЬХА / ІЛЬХА / ОЛЬХА (ГОЛЬШИНА / ОЛЬШИНА, ЛЮШИНА) — дерево, за розпусканням листя якого прогнозували погоду. Див. також **БЕРЕЗА**.

ВІТЕР / ВІТЬОР — горизонтальний рух потоку повітря: *Як ветер великий, значить дощу нажене, або снегу. Зимою, скуль ветер не подуне, до вон холодний (Потаповичі Овр. Ж.); Холод приносить северний ветер (Залісся Чрн. К.); Як кіт дере нігтями, то вітьор буде (Забужжя Лбм. В.).*

ВІТЮХ — див. ВИХОР.

ВІХРАЛ — див. ВИХОР.

ВОДА ЗАПАДАЄ — зменшення води в криниці або іншій водоймі, яке слугує провісником погодних змін: *Як вода западає у колодязі, то на дощ. Так само і в речці (Піддуби Ємл. Ж.); Хутко як вступить вода, то тоже кажуть — дощ буде посли. То правда. Як хутко тут вода стоїть, тут*

вступила, всьо — знов виходить хмара, знов дощ іде (Дольськ Лбш. В.).

ВОДОХРЕЩА (КРЕЩЕНІЄ) — календарне свято (19 січня), з яким пов'язані прикмети на погоду: *Трещі, не трещі, вже минули Водохрещі. Сонце вгору, а сапожніки донизу. Вже буде теплей, вже чоботи не треба. Циган кожуха продає. Сидить циган под клунею да вістромів пальца. Каже: «Ого, як холодно. Як тей мужік у кожусі на печі сидить?»* (Вишевичі Рдм. Ж.); *Трещі, не трещі, вже минули Водохрещі. Після Водохрещ циган продав кожуха, а купив халата. Вже буде тепло* (Мироцьке Ксв. К.); *Вже после Крещенія циган кожуха продавав, вже буде тепліти, вже він не треба* (Любязь Лбш. В.).

ВОРОНА (ВОРОНЯЧЧЕ) — хижий птах, що живе поблизу населеного пункту на дереві, за поведінкою якого прогнозували погоду: *Як зимою ворона сідає на версі на дереві, то буде мороз, а як сідає посередині дерева, то буде мороз слабшати* (Вел. Любаша Кст. Р.); *Ворони як летять, у купу зберутца, то вже дощ буде, бо ворони веселле робеть. Як крачуть ворони, до тоже на дощ. Як маєтца буть дощ, до вже крачуть. Зберутца у купу* (Бистричі Брз. Р.); *Воронячче як летає зграями — тоже на негоду* (Білокорівчичі Олв. Ж.).

ВОРОНЯЧЧЕ — див. ВОРОНА.

ВОЦА — див. ЧЕРВОНЕ / КРАСНЕ НЕБО.

ВСЕРЕДНА — тиждень перед Масляною, з яким пов'язані прикмети на погоду: *Як метеліца така, то це Всередна в гості іде, а метеліца мертвім дорогу заметає* (Левковичі Овр. Ж.).

ВУХА СВЕРБЛЯТЬ — див. СПАТИ ХОЧЕТЬСЯ.

ГАНКА — див. ГАННА.

ГАННА (ГАНКА) — 1) літнє свято (7 серпня), коли констатували стан погоди: *Минули Ганки — холодніє ранки* (Маринин Брз. Р.); 2) зимове свято (22 грудня), коли прогнозували погоду або констатували її стан: *Ганки — запрагай коня в санки* (Дольськ Лбш. В.); *Від Ганнив треба дванадцять днів личить і предсказувать погоду. Який сьогодні день, який другий, це так буде усі дванадцять місяців. То треба писать. Мона було знать, але неділі не щитать, а тільки будні* (Марянівка Рдм. Ж.). Див. також МИКОЛА.

ГОЛОВА БОЛИТЬ — див. СПАТИ ХОЧЕТЬСЯ.

ГОЛЬШИНА / ОЛЬШИНА — див. ВІЛЬХА. **ГОРІХІВ БАГАТО (ГРИБІВ БАГАТО, ЖОЛУДУ БАГАТО, РЯСНА ГОРОБИНА)** — прикмета 1) на врожай: *Як зародить жолуд і гріб, то человек погіб, буде голод* (Блажове Ркт. Р.); *Як уродять жолуди, то не буде зерна на полі* (Великий Карашин Мкр. К.); 2) на холодну зиму: *Як гриби сильно є, то морозяна зима буде* (Щитинь Лбш. В.); *Багато жолуду — страшна зима. Рабина расна — страшна зима* (Мелені Крс. Ж.).

ГОРОБЕЦЬ / ГОРОБЕЙ (ВАРАБЕЙ / ВАРАБУХ / ВЕРАПТЮХ, ЖІДОК, КОНОПЛЯНИК) — маленький сірий птах, який живе поблизу житла людини, за поведінкою якого прогнозували погоду: *Горобці, я знаю, на завірюху ховаються під стріху* (Ветли Лбш. В.); *Горобці цвірінькають, купаються у піску перед дощем* (Димер Вшг. К.); *На завірюху ховаються під стріху гороб'ї. Гороб'є купаються у песку, до дощ буде. Гороб'є цвірінькають на дощ* (Удрицьк Дбр. Р.); *Жідкі, коноплянікі як купаються у калюжі, значить на погоду, а як под стреху лезуть, то на негоду* (Потаповичі Овр. Ж.); *Вороблі до того вже співали перед дощем. Так співали всякими. А гинчий раз нема неяк. Я замічала, що буде дощ іти* (Городок Мнв. Р.); *Кури в піскові купаються, і варабухи так само, то на дощ* (Піща Шцк. В.); *Якшо має бути дощ, то вераптюхи дуже припадають до землі* (Забужжя Лбм. В.).

ГОРОБИНА / ГАРАБИНА НІЧ (ГРАБИНОВА НІЧ, ЗЕНІЦА, РАБІНА / РАБИНОВА / РЯБИНОВА НОЧ, РАБОВА НОЧ) — тривала блискавка без грому, інколи гроза протягом ночі: *Горобина ноч. Цвітуть оріхи і папороть* (Любарка Нрд. Ж.); *Горобина ніч — вона позже за тиждень, як жито красуєтця. Грім сільний, дощ іде ноччу. У цей час папороть цвіте* (Мироцьке Ксв. К.); *Гарабина ніч: гроза, да, гляди, шкоди наробить* (Опачичі Чрн. К.); *Рабінова ноч. Тодє цвіте рабіна, один єдинственни раз. Воно все цвіте тодє і все говорить* (Потаповичі Овр. Ж.); *Перед Іллею рабіна ноч: гром, хмара велика. Буває, шо є дощ, а буває, шо нема* (Залісся Чрн. К.); *Рябінова ноч. Зіхає сільно. Папороть цвіте да Тройци. Казалі в рябінову ноч. Хто того цвєта зо-*

рве, дак усе буде знать (Рудьки Чрн. К.); *Грабинова ніч. Мигає здорово, мольнія така ноч* (Димер Вшг. К.); *Рабова ноч — перед Іваном Купалом. Оце вона Рабова ноч. Папороть цвіте і сильно гроза, може і дощ іти* (Поліське Крс. Ж.); *Зеніца — целу ноч гримить і блискає, а дощу нема* (Кисоричі Ркт. Р.).

ГРАБИНОВА НІЧ — див. ГОРОБИНА / ГАРАБИНА НІЧ.

ГРЕЧАНА СОЛОМА — стебла гречки після обмолоту, здатні вбирати вологу, за станом яких прогнозували погоду. Див. також СІЛЬ.

ГРИБОВ БАГАТО — див. ГОРІХІВ БАГАТО.

ГРОМ — див. БЛИСНЯВА.

ГРОМНИЦЯ — див. СТРИТЕННЯ.

ГУРБИ СНІГУ — див. СНІГУ БАГАТО.

ГУСКА (КАЧКА, УТКА) — свійський водоплавний птах, за поведінкою якого прогнозували погоду: *Гусі купаються на погоду. На холод гуска хаває дзюба сюди-о, под крило. Так само і качка. На одной нозе стають гусі, то вже знай, шо буде мороз, шо буде холодно* (Немовичі Срн. Р.); *Утки полощуться і рінають часто — тоже дощ буде. Гусі так само. Гусі носи хавають — на холод* (Підлубли Ємл. Ж.).

ДИМ — суміш дрібних твердих частинок і газоподібних продуктів, які виділяються в повітря при згорянні чого-небудь, за станом якої прогнозували погоду: *Як дим високо йде, то погода, а як тихо падає на землю, як качецься, то буде відлига* (Кропивники Шцк. В.); *Дим з комена, як іде стовбом, до значить буде погода, а як іде розкідисто, значить на негоду* (Варовичі Плс. К.).

ДИТЯЧИЙ ДОЩ — див. СЛПІЙ ДОЩ.

ДМИТРО (ДМИТЬОР) — календарне свято (8 листопада), за яким прогнозували погоду: *На Другу Пречисту і на Дмитра дивилися з якого боку вітер дує. Якщо він дує з півдня, значить зимою більшість вітрів буде з півдня, якщо з півночі, сходу і заходу, то так буде і зимою. Більшість будуть вітри звідти дуги. Дмитьор — хитьор, бо перехитрує Пречисту. Бо буває, що совпадає вітер на Пречисту і Дмитра, а буває, шо ні, але Дмитьор славніший, він перехитрить* (Піща Шцк. В.).

ДМИТЬОР — див. ДМИТРО.

ДОЩ ЗАТЯЖНИЙ — див. ДОЩ ОБЛИЖНИ.

ДОЩ ЗРАНКУ — опади, прив'язані до періоду доби, за якими прогнозували їх тривалість: *Дощ вранці, як бабині танці* (Велика Осниця Мнв. В.); *Як дощ починається зранку, то довго не буде. Кажуть, як зараня гость приїде, то не ночує, а як з обіда приїде, то він вже й ночує* (Андріївка Чрх. Ж.); *Як іде дощ на повніє горшки, на повніє каструлі, то може і целіє сутки йти* (Білокоровичі Олв. Ж.); *Як починається дощ зранку, то бери дранку і на поле їдь, а як починається з обід, то повертай оглоблі та додому їдь* (Білогородка Ксв. К.).

ДОЩ ОБЛИЖНИ (ДОЩ ЗАТЯЖНИЙ, ДОЩИЦЯ) — тривалий дощ: *Дощиця — тиждень буде іти* (Череваха Мнв. В.); *Є такий (дощ) облични, кажуть, то як вранці почнеться, то цілий день* (Осова Дбр. Р.); *Як дощ іде і бульбашки, то кажуть, шо буде дощ затяжний* (Велика Рача Рдм. Ж.).

ДОЩИЦЯ — див. ДОЩ ОБЛИЖНИ.

ДРЕМОТИ НАПАДАЮТЬ — див. СПАТИ ХОЧЕТЬСЯ.

ДРУГА ПРЕЧИСТА — календарне свято (21 вересня), за яким прогнозували погоду. Див. також Дмитро.

ЖАБ'ЯЧИЙ ДОЩ — див. СЛПІЙ ДОЩ.

ЖАБА — земноводна тварина, за поведінкою якої прогнозували погоду та початок сільськогосподарських робіт: *Жаби як тамка на дереві якось скрегечуть, то кажуть: буде дощ* (Велика Осниця Мнв. В.); *Є такіє спеціальніє зеленеє жаби і крічат перед дощем* (Немовичі Срн. Р.); *Як жаби закракали, то треба садити горох, то не буде червивий* (Годомичі Мнв. В.); *Весною жаби заквакали. То в цей день треба гарбузи садить* (Андріївка Чрх. Ж.).

ЖАР — розжарене вугілля, за станом якого прогнозували погоду: *Жаріє (блищить жар. — О. В.), то на мороз, а як потухне зразу, то буде одлига* (Студениця Крш. Ж.); *Як жар розгорівся у пичі, значить буде мароз* (Великий Карашин Мкр. К.).

ЖАРЄВА / ЗАГРЄВА — див. ЧЕРВОНЕ / КРАСНЕ НЕБО.

ЖИДОВСЬКІ КУЧКИ — за прикметами холодні або дощові календарні дні восени: *Як жидовськіє кучки, то може дощ іти і две неділі, а як часом нема, то колись жидова брала гарбузу, шоб*

капала вода, бо вони не можуть без дощу (Кисоричі Ркт. Р.); Євреї, я чув, гарбуза розрежуть, чепляють на шнурку, дирки проб'ють, лют туди воду, щоб це дощ ішов. Це так на кучки (Поліске Крс. Ж.).

ЖІДОК — див. ГОРОБЕЦЬ / ГОРОБЕЙ.

ЖОЛУДУ БАГАТО — див. ГОРІХІВ БАГАТО.

ЗАГРАВА (ОТТЕНЬОК) — ранковий відблиск на небі, за характером яскравості якого прогнозували погоду: Як на сході сонця така заграда червона, буде в'єтер. Зимою це до морозу, а летом на жару (Мелені Крс. Ж.); Як сонце сходить на ліву сторону наче одтеньок, значить на дощ, а як оттеньок на праву сторону, значить погода буде. Оттеньок подходить до оранжового цвету (Вишевичі Рдм. Ж.).

ЗВУК ЧУТНО — слухове відчуття, викликане механічними коливаннями, за яким прогнозували погоду: Як баби, жінки, літом сваряться за кури, за землю. Як воно по селі чутно, то всьо — буде переміна погоди (Маринин Брз. Р.); У нас тут тартар-завод був, то він і вночі робив, то він сігнавив. Менялися вже бригади. То вже звук як іде, то го-го-го, то чути далеко (Череваха Мнв. В.); Як поїзда добре чути, то буде змена погоди (Пісківка Брд. К.).

ЗЕНИЦА — див. ГОРОБИНА / ГАРАБИНА НІЧ.

ЗИМА — 1) пора року між осінню та весною, за станом погоди якої прогнозували літню погоду: Зимою не змерз — літом не нагрієшся (Піща Шцк. В.); Як зимою мороз пече, дак летом буде сонце пекти (Опачичі Чрн. К.); 2) див. СЕЛЕЗІНКА СВИНЯЧА.

ЗИМА ГНИЛА — тепла зима: Як летить сніг все времне і не розтає, то буде весна хароша, а як така гнила зима, то дощ, то гляди сніг, то розтало, то навіяло, то вже літо таке буде (Забріддя Чрх. Ж.).

ЗИМА НАВАЛЬНА — див. ЗИМА ПЕКУЧА.

ЗИМА ПЕКУЧА (ЗИМА НАВАЛЬНА, ЗИМА ТОВСТА) — холодна, сніжна зима: На Покрову як із цієї сторони (північний вітер. — О. В.), то буде зима пекуча, а як зюля (південний вітер. — О. В.), то буде тепла (Кисоричі Ркт.

Р.); Миши високо роблять кубелечко — на великі сніг, товсту зиму (Хочине Олв. Ж.); На дубах жолудь — тоже зима навальна буде (Щитинь Лбш. В.).

ЗИМА ТОВСТА — див. ЗИМА ПЕКУЧА.

ЗІРКА — астрономічний об'єкт, за яким прогнозували погоду: Як ясні зорі, то на погоду більшинство показує. Як зорі мригають, то на дощ, на сніг чи на вітер вони показують (Романівка Нвл. Ж.); Як зірка, ярко надворі, то буде мороз великий, це зимою. А літом, коли зірка, то погода буде значить. А розходяться зорі, то там зірка, то там, то вже на негоду (Пісківка Брд. К.).

ЗЛИЙ ІДЕ — див. ВИХОР.

ЗМІЯ МАСЛО КОЛОТИТЬ — див. СЛІПІЙ ДОЩ.

ЗОЗУЛЯ / ЗЕЗУЛЯ — перелітний птах, за поведінкою якого прогнозували погоду та врожай: Як зозуля закує як дерево розпустітца, то харашо, а як на голий ліс закує, то недобре, на голод (Колки Дбр. Р.); Як зозуля закує у лісі, то на гриби, на ягоди, а як у садку почувеш перший раз, то на садовину (Кропивники Шцк. В.); Зезуля кує до Петра самого і після Петра на теплу і позню осень. А як зезуля кидає зараней до Петра ковать, значить буде рання зима (Любарка Нрд. Ж.).

ЗОРКО НАКУТЮ — див. ЗОРЯНЕ НЕБО НА КОЛЯДИ.

ЗОРКОВА НОЧ НА ЩОДРУХУ — див. ЗОРЯНЕ НЕБО НА КОЛЯДИ.

ЗОРЯНЕ НЕБО НА КОЛЯДИ (ЗОРКО НА КУТЮ, ЗОРКОВА НОЧ НА ЩОДРУХУ, НА ВСЕНОЧНУ ЗОРИ, НА КУТЮ БАГАТО ЗІР, НЕБО ЗВІЗДИСТЕ) — прикмета на хороший урожай, яку пов'язували із зоряним небом у певні свята: На Хрещення як небо звідисте, то буде ягід пудов триста (Лобна Лбш. В.); Як на Всеночну, як паску святять, як на Всеночну зори, то гриби будуть (Залізниця Лбш. В.); Як зорко на Кутю Роздвяну, Новогодню, до це на грібі, врожай признавали, харошо все казали (Товстий Ліс Чрн. К.); Як на Щодруху зоркова ноч, то буде на здоров'я людей. Це і врожай (Ремчиці Срн. Р.); Як багато зор на Кутю на Першу, то добре на врожай (Підлуби Ємл. Ж.); Як зоряне небо на Новий рік, то на врожай (Липівка Мкр. К.); Як на Першу

Кутю багато зорок, то будуть рости микольніе грібі (у травні. — О. В.), як на Багату Кутю багато зорок, то вродить багато грібов летом, а як на Голодну — багато зорок, то будуть позніе грібі (Мелені Крс. Ж.); Як зорі на Кутю, ясне дуже небо, врожай на поросята, на телята, на куренята (Любарка Нрд. Ж.).

ІЛЛЯ / ГИЛЛЯ / ЛЛЯ — календарний день (2 серпня), коли прогнозували погоду: *Гилля наробила гнилля (Гораймівка Мнв. В.); На Ле бура очі залле (Острів'я Шцк. В.); До Лі гром хмара жене, ветер жене хмару, а посла Ле вже хмара йде проті ветру. Не боїтца ветру (Залісся Чрн. К.); Пріде Ілля — посуне листя з голля. Як на Іллю грімить, до будуть горехі чорніе (Мелені Крс. Ж.); Од Іллі вода прибуває з неба і землі (Кропивники Шцк. В.); До Ілле сено сохне на землі, а после Ілле не вісушиш і на голле (Сімаківка Ємл. Ж.).*

ІНЕЙ — тонкий шар кристалів льоду, утворений осіданням водяної пари з повітря на охолоджені предмети, за наявністю якого передбачали урожай; опади: *Як іней на деревах, то на мороз (Залісся Чрн. К.); Іней на взятка пчол буде (Товстий Ліс Чрн. К.); Іней хароші — хрукта буде (Потаповичі Овр. Ж.); Іней на врожай хліба, до Різдва — на озимину, а після Різдва — на ярину (Івановичі Плн. Ж.); Якого першого дня упав на дерева іней великий, то хазяї колишні сіяли ярі у цей день. Якшо у суботу, то у суботу. Так буде урожайний рік (Борщівка Кст. Р.).*

КАЛЕНДУЛА — див. КВІТКА.

КАЛИНА — кушова рослина, за цвітом та ягодами якої прогнозували погоду: *Як калина зацвіла, то вже морозу не буде (Борщівка Кст. Р.); Як калина рано достигає, то рання зима буде (Княжичі Плс. К.).*

КАЧКА — див. ГУСКА.

КАЧКА ДИКА — водоплавний дикий птах, за поведінкою якого прогнозували погоду: *І качки дики, якшо вони кубла роблять низко, значить літо сухе буде, якшо више роблять — мокре літо (Бучин Лбш. В.).*

КВІТКА (АЙСТРА, КАЛЕНДУЛА, КУЛЬБАБА, НАРЦИС, НЕЗАБУДКА, НОЧНА ДОБА, ОБДУВАНЧИК, ПАНИЧЕ, ПІВОНІЯ, ТАРЄЛОЧКІ, ТЮЛЬПАН) — різнобарвна час-

тина рослини з приємним запахом, що виростає на кінці стебла або гілки, за якою прогнозували погоду: *Кветочка цвіте на погоду, вона опустилася — на дощ (Немовичі Срн. Р.); Вже негода, вони закриваються. Астри є, то такі геть ти пелюстки тако закриються (Деревок Лбш. В.); Календула, у нас казали нагідки, перед дощем закриваються (Залісся Чрн. К.); От нарциси були — закриваються на дощ. Піонія, вона тоже стулюється трохи (Ставок Кст. Р.); Перед дощем «ночна доба» закривається. Кульбаба як цвіте, то буде добре, тепло, сухо, а як закривається, то буде дощ (Заньки Рдм. Ж.); Перед дощем закриваються обдуванчики циє (Поліське Крс. Ж.); Незабудка закривається на дощ (Красятічі Плс. К.); Єсть такі квіти — паниче — циє, що плетуться по ниточках. Як на дощ, то вин стулився, а як сонце, то як зонтик (Вишевичі Рдм. Ж.); Перед дощем тюльпани закриваються (Вел. Любаша Кст. Р.); Тарелочки закриваються на дощ (Димер Вшг. К.).*

КІНЬ — свійська тварина, за поведінкою якої прогнозували погоду: *Млявій конь робітца перед дощем на погоду на сиру (Товстий Ліс Чрн. К.).*

КІТ — свійська тварина, за поведінкою якої прогнозували погоду: *Як коти на припечок лізуть чі до грубки, то вже холодней буде. Кот пазурамі дере, то на вітер. Кот як у клубочок скрутитца, то буде холодно, а як віпрамляється то буде тее, тепло (Немовичі Срн. Р.); Кот вістюбітца на полу, лягає на холодне место — буде тепло (Хочине Олв. Ж.); Кот наче спить довго. Ляже да оббандеритца, да спит на дощ. Єслі кот теплового місяця шукає, до холодно буде (Варовичі Плс. К.).*

КЛЮЧНИЦА — див. ЯВДОХА / ВДОКА / ЄВДОХА / ЯВДОКА

КОЛЯДА (РОЗДВО) — календарний день (7 січня), коли прогнозували погоду та врожай: *Зима до Роздва — лето до Петра (Немовичі Срн. Р.); Яка погода перед Колядами, така буде перед Петром (Ст. Дорогинь Нрд. Ж.); Як перед Роздвом снег іде, до буде дощ іти перед Петром (Феневичі Івн. К.); Трици, не трици, вже третій день по Роздві (Угриничі Лбш. В.).*

КОМАР — див. МОШКА.

КОНОПЛЯНИК — див. ГОРОБЕЦЬ / ГОРОБЕЙ.

КОРОВА (ТОВАР) — свійська тварина, за поведінкою якої прогнозували погоду: *Товар, як іде з паши да мукає, то так як на дощ* (Немовичі Срн. Р.); *Корова як пасеться да закине хвоста собі на спину да так і ходить — сто маєтсья бути дощ* (Удрицьк Дбр. Р.); *Як корова вийде з хлева у росе, потна — це уже жарка погода. Як корова вийде на сухо, до буде погода меняцца, буде хоч немали, але середні дощ* (Барвінки Млн. Ж.); *Як женуть худобу на поле, а корови піднімають голови, нюхають повітря — то вже, кажуть, буде дощ. Куди вони нюхають, то з тієї сторони буде дощ. Як має бути дощ, то корова менш молока дає* (Андриївка Чрх. Ж.); *На дощ корови пагано ходет, перед дощем грають, бегають, не хоче пастись* (Товстий Ліс Чрн. К.).

КОСА — див. СЕЛЕЗІНКА СВИНЯЧА.

КРЕЩЕНІЄ — див. ВОДОХРЕЩА.

КРОТ — невелика тварина, яка живе під землею, за поведінкою якої прогнозували погоду: *Кроти кроплять по долині, лізуть вони на долину, знайте, шо буде сухо. А як вони, така мокреча, лезуть наверх, до це буде мокро* (Заньки Рдм. Ж.); *Як кроти точать поле на високому, то буде сухе лето, а як на низком — то мокре* (Балашівка Брз. Р.).

КРУМКАЧ — великий хижий лісовий птах, за поведінкою якого прогнозували погоду: *Еслі крумкач сяде на самому вершечку і «кра-кра-кра» — буде тепло, тільки крумкач сидить усередині дерева — некого не питайте: буде мороз* (Поліське Крс. Ж.).

КРУЧА — див. МЕТЕЛИЦЯ.

КРУЧА КРУТИТЬ — див. ВИХОР.

КУЛЬБАБА — див. КВІТКА.

КУРИЦЕ (КУРІЄЧКА) — дрібний дощик: *Курієчка — дрібний такий [дощ], як дим* (Череваха Мнв. В.); *Взяла своїх двоє дівчат і пошли по калину. Пошли ми в ліс. Дощ такий був, мжа така, курице* (Ст. Чорторійськ Мнв. В.).

КУРІЄЧКА — див. КУРИЦЕ.

КУРКА — свійський птах, за поведінкою якого прогнозували погоду: *Курка хвостом як крутить — на дощ. Рано йде на сідало — на погоду, а як довго ходить — це на дощ* (Бихів Лбш. В.); *Кури вилазять на штахети, всі рядочком постають і вискубуються, то дощ буде* (Забужжя Лбм. В.); *Курка рано виліяє — зима рання* (Голубне

Брз. Р.); *Як курчєнєтє рєно кукарїкєтє нєчїнєтє, тє рєннє зїмє будє. Інчїй рєз вєнї учєтєсьє сївєтє аж рєд снїгєм, є інчїй рєз, тє рєно* (Велика Рача Рдм. Ж.); *Курї кубєтєцє у пєску дє щє тєрєсєтєцє, тє будє дощ, є як покубїлєсьє, нє стєрєслєсьє дє пєшлє, тє нє будє дощ* (Лєвкєвїчї Овр. Ж.); *Кури щупєтєсьє, пєнєдєвєтєсьє — нє дощ* (Тєтєрївськє Івн. К.).

КУРЯЧИЙ ДОЩ — див. СЛПІЙ ДОЩ.

ЛАСТІВКА — перелітний птах з вузькими го- стрими крильми, за поведінкою якого прогнозували погоду: *Ластівки як рядком на проводах сидять, то знай, шо на дощ* (Градиськ Мнв. В.); *Якшо ластівки гніздяться, то треба дивиться, скільки виводків буде. Якшо буде третій виводок, то буде тепла і довга осінь. Ластівки низько літають на дощ* (Борщівка Кст. Р.); *Вже як ластовка прїлєтїть, тє вжє знєчїть будє тєплє* (Великі Озера Дбр. Р.); *Ластовка купєтєсьє у вєдї нє тєплє* (Івановичі Плн. Ж.); *Ластівки, як лєтєтєть пєнєд нїзєм, пєнєд зємлєю, дє нє дощ* (Крєсьєтїчї Плс. К.); *Ластовкє єк рєно єдлєтїть, дєк цє рєннє осєнє* (Опєчїчї Чрн. К.).

ЛИВЕНЬ — великий дощ: *Як сонцє вїглєнє і счєвєтєсьє, тє знєй, шо будє лївєнє* (Андриївка Чрх. Ж.); *Кєрєвї дєгєрї нєхєтєть, тє будє їтї лївєнє, чї вїтєр, грєд мєжє буть* (Лїпївкє Мрк. К.).

ЛІС ШУМИТЬ — природне явище напередодні негоди: *Як лєс шумїть гєрєю нє гєгєдє* (Мєлєнї Крс. Ж.); *Лєс бєз вїєтєрє шумїть рєтїє дощ* (Фєнєвїчї Івн. К.).

ЛЮШИНА — див. ВІЛЬХА.

МАРЕЦЬ — назва березня з характерними погодними умовами: *Прїдє мєрєць, тє вкєсїть зє пєлєць* (Удрицьк Дбр. Р.); *Прїдє мєрєць, тє щє здохнє стєрєць. Нє скїдєй кєжухє дє мєрєцє, бє пємєрзлї нєгї стєрєцє* (Борщівка Кст. Р.).

МАСЛЯНА (МАСЛЯНИЙ ТИЖДЕНЬ) — тиждень перед великим постом, з яким пов'язані прикмети на погоду та врожай: *Як нє Мєсьєнє сєсєлькї, дє тє грїбї* (Сторєжїв Крц. Р.); *Як будє дєбрє Мєсьєнє, тє будє зїмє зєсрєнє* (Рємчїцї Срн. Р.); *Нє Пємїнєльнєму тїждєнє зїмє, опємїнєтєцє, є нє Мєсьєнєму мєслєм пєдмєжє і хвєстє пєкєжє* (Мєлєнї Крс. Ж.).

МАСЛЯНИЙ ТИЖДЕНЬ — див. МАСЛЯНА.

МАТІНКА БОЖА ПЛАЧЕ — див. **СЛІПІЙ ДОЩ**.

МЕТЕЛИК — комаха, за кольором крил якої прогнозували урожай: *Метелики якщо белецькі по-являть навесні перши, буде мокро і у корив буде молоко, паша буде, а як червоненьки метелики, то тільки мед буде, буде сухо* (Заньки Рдм. Ж.); *Як першого белого метелика побачиш, то буде молочне лето, а як рудого — то буде медове* (Феневичі Івн. К.).

МЕТЕЛИЦЯ (КРУЧА, МЕТЕЛЬ, ПУРГА, ХУРДЕЛИЦЯ) — сильний вітер зі снігом: *Як собака качається, до метель буде* (Потаповичі Овр. Ж.); *Як кругом сонця чи місяця кільце таке мутне, значить буде пурга* (Білокоровичі Олв. Ж.); *Горобці під стріху — круча буде, сніг местиме* (Погулянка Мнв. В.); *Горобці ховаються под стріху на метелицю* (Вишевичі Рдм. Ж.); *Кіт качається летом на ветер, а зимою на сніг чи на хурделицю якусь* (Вишевичі Рдм. Ж.).

МЕТЕЛЬ — див. **МЕТЕЛИЦЯ**.

МЖА — див. **КУРИЦЕ**.

МИКОЛА — календарний день, коли прогнозували погоду, який буває 1) весняний (22 травня): *До Миколи не сій гречки, а до Бориса не стрижи овечки* (Набруска Мнв. В.); *До Миколи не сій гречки і не стрежи овечки* (Пісківка Брд. К.); *До Миколи то ще холод коле* (Судче Лбш. В.); *Микола — трава навколо* (Немовичі Срн. Р.); *До Миколи канави сухі, а після Миколи мокрі* (Івановичі Плн. Ж.); *Як буде на Миколу колас, то буде у карови голас* (Левковичі Овр. Ж.); *Один Микола заб'є кола на тепло, а другий — на холод* (Липівка Мкр. К.); 2) зимовий (19 грудня): *Як Микола закує, аж зозуля одкує* (Балашівка Брз. Р.); *На Миколи кожуха вдягай і на піч втікай* (Троянівка Мнв. В.); *На Миколи буде снігу укола* (Куликовичі Мнв. В.); *Варвара завалить, а Микола загвоздить, а придуть Ганки та й сідай на санки* (Бірки Лбш. В.).

МИХАЙЛО — календарний день (21 листопада), коли прогнозували або констатували погоду: *Михайло на білому коні приїде чи на чорному. Як лист — то чорний, а як сніг — то білий* (Острів'я Шцк. В.); *Як на Михайла сніг упаде, то кажуть, що Михайло приїхав на білому коні* (Сторожів Крц. Р.).

МИША — дрібний гризун, за поведінкою якого прогнозували погоду: *Миши то заготовляють собі харчі у норах на зиму, як глибоко — то буде сильна зима, а як зверху, буде тепла зима* (Погулянка Лбш. В.); *Як миши у хату втекають, то холодно буде* (Удрицьк Дбр. Р.); *Як миши кладут кубелечко з повдня, то на теплу зиму, а як з повночі, то на холодну* (Ст. Дорогинь Нрд. Ж.).

МІСЯЦЬ РОГА УМОЧИВ — див. **МОЛОДИК КУПАЄТЬСЯ**.

МІСЯЦЬ — астрономічний об'єкт, за яким прогнозували погоду: *Дивишся, як настатте, як настає, в якому боці: як до півдня — буде теплий, якщо більш до півночі — значить буде холодний* (Ветли Лбш. В.); *Як молоді місяц рогі задирає, до будем спідничкі задирає* (Барвінки Млн. Ж.); *Якщо на молодик повісиш відро, значить дощу не буде. Якщо він отак став, відро повісив, відро упало — дощ* (Пашківка Мкр. К.); *Так місяць ізжугаривсь — буде мороз, а як уже віпрастаєтца, так буде пагода, тьопло буде* (Рудьки Чрн. К.); *Місяць як у кругові, то до бурі, до вітра, до негоди. Місяць особливо зимою у кругові, мутний — буде в'юга, значить сніг буде* (Ветли Лбш. В.); *Місяць у кружку, то на негоду. Кажут: місяць обгородівса на негоду* (Левковичі Овр. Ж.); *Буває місяць, такий як оріол над місяцем, то тоже на мороз або на зміну погоди* (Старий Чорторійськ Мнв. В.); *Венци більшінство на мнесяци — такіє кругі. Як ціє кругі є, то на дощ* (Чоповичі Млн. Ж.); *Як місяць такий затуманений, то це тоже буде негода* (Слобідка Плн. Ж.); *Як місяць зачумаджани, за хмарою, до буде негода* (Пилиповичі Нвл. Ж.); *Як місяць обдусьса то на дощ, а зимою — на сніг, а як ясно, до на мароз* (Опачичі Чрн. К.); *Місяць як окружани, то на дощ. Буде таке кільце на місяци* (Князівка Брз. Р.); *Є місяць опушений і на погоду і на негоду. Якось більш жовтіший — буде погода, акишо таке більш червоним — на негоду, на дощ* (Бучин Лбш. В.); *Місяць як ото огородився, то на вітер* (Мар'янівка Рдм. Ж.).

МОКРИНА — календарне свято (1 серпня), за яким прогнозували погоду: *Мокрини були з дощем, то осень буде дощова* (Сторожів Крц. Р.); *Як на Мокрину йде дощ до обєда, до буде осень мокра, а як не буде дощу, то буде суха* (Любарка Нрд. Ж.).

МОЛОДИЙ МІСЯЦЬ (МОЛОДИК, НАСТАТЄ) — фаза місяця, за якою прогнозували погоду. Див. також **МІСЯЦЬ, МОЛОДИК КУПАЄТЬСЯ**.

МОЛОДИК — див. **МОЛОДИЙ МІСЯЦЬ**.

МОЛОДИК КУПАЄТЬСЯ (МІСЯЦЬ РОГА УМОЧИВ, МОЛОДИК ОБМИВАЄТЬСЯ, МОЛОДИК ПОЛОЩЕТЬСЯ) — період опадів під час настання молодого місяця: *Молодий місяць настав, він должен ополоскатися* (Матейки Мнв. В.); *Як на старому місяці дощ іде, то молодому передає. Молодий покупається у доще* (Вел. Любаша Кст. Р.); *На молодика, як йому три дні, да дощ іде, то кажуть, що він обмивається* (Івановичі Плн. Ж.); *Як місяць настає, то треба, щоб рога умочив* (Осикове Мкр. К.).

МОЛОДИК ОБМИВАЄТЬСЯ — див. **МОЛОДИК КУПАЄТЬСЯ**.

МОЛОДИК ПОЛОЩЕТЬСЯ — див. **МОЛОДИК КУПАЄТЬСЯ**.

МОЧА — дощовий рік: *Мурашки високо на трав'є кубла мостять на мочу, на долині — на сушу* (Мелені Крс. Ж.).

МОШКА (КОМАР, МУХА, ОВОД) — дрібні двокрилі комахи, за поведінкою яких прогнозували погоду: *Вельми мошки багато перед дощем* (Вел. Любаша Кст. Р.); *Корів опадають комарі перед дощем. Куска починається: нападають комарі, мухи, овади* (Піщра Шцк. В.); *Як увечери ти сидиш, а комаре такими стовбиками б'ютьца, значить тоже на тепло* (Поліське Крс. Ж.); *Мухи тоже в хату ховаються, бо холод чують* (Красятичі Плс. К.).

МРАК — див. **ТУМАН**.

МУРАШКА — комаха, за поведінкою якої прогнозували погоду: *Як мається буть дощ, то мурашки ховаються, а як не буде дощу, то вони вилзять* (Сторожів Крц. Р.); *Мурашки роблять кубла на траве на мокру погоду* (Підлуби Ємл. Ж.); *Мурашки як поточать землю, то дощ поїде* (Феневичі Івн. К.).

МУХА — див. **МОШКА**.

НА ВСЕНОЧНУ ЗОРИ — див. **ЗОРЯНЕ НЕБО НА КОЛЯДИ**.

НА КУТЮ БАГАТО ЗІР — див. **ЗОРЯНЕ НЕБО НА КОЛЯДИ**.

НА СОН ТЯГНЕ — див. **СПАТИ ХОЧЕТЬСЯ**.

НАРЦИС — див. **КВІТКА**.

НАСТАТЄ — див. **МОЛОДИЙ МІСЯЦЬ**.

НЕБО ЗВІЗДИСТЕ — див. **ЗОРЯНЕ НЕБО НА КОЛЯДИ**.

НЕБО ЧЕРВОНЕ — див. **ЗОРКА**.

НЕГУДЛІВЕ ЛЄТО — дощове літе: *Топляник як є, то буде негудліве лето, дощове* (Удрицьк Дбр. Р.).

НЕЗАБУДКА — див. **КВІТКА**.

НОВИЙ РІК — день календаря (14 січня), з яким пов'язані передбачення врожаю: *Як иней на Новий рік, чотирнадцятого січня, то казали, що буде на врожайний рік* (Череваха Мнв. В.); *Иней на Новий год, то на врожайний год буде, і на яринну, і на озимину* (Любарка Нрд. Ж.).

НОГИ / РУКИ КРУТИТЬ — див. **СПАТИ ХОЧЕТЬСЯ**.

НОЧНА ДОБА — див. **КВІТКА**.

ОБДУВАНЧИК — див. **КВІТКА**.

ОВОД — див. **МОШКА**.

ОДТЄНЬОК — див. **ЧЕРВОНЕ / КРАСНЕ НЕБО**.

ОДЮШКА — див. **ЯВДОХА / ВДОКА / ЄВДОХА / ЯВДОКА**.

ОТТЄНЬОК — див. **ЗАГРАВА**.

ПАВУК — членистонога тварина, за поведінкою якої прогнозували погоду: *Як паук снує павутину — буде тепло* (Мелені Крс. Ж.); *Якщо павук павутину так виплете, що круг, то погода, якщо не кругле — то негода* (Андріївка Чрх. Ж.).

ПАНИЧЕ — див. **КВІТКА**.

ПАПИРОСА — паперова трубка, набита тютюном для куріння, здатна вбирати вологу, за станом якої прогнозували погоду. Див. також **СІЛЬ**.

ПАСКА — див. **ВЕЛИКДЕНЬ**.

ПЕКУЧЕ ЛІТО — спека: *Як пекуче літо, то буде зима холодна* (Сторожів Крц. Р.).

ПЕРША ПОКРОВА — див. **ПОКРОВА**.

ПЕРШИЙ ГРІМ — природне явище, за першою в році появою якого передбачали майбутній врожай та погоду: *Як перший гром на голе дерево, то голод буде* (Кам'янка Брз. Р.); *На голий ліс як гримить, то пагано, бо буде голодовка* (Слобідка Плн. Ж.); *Як загримить на голий ліс, то громке літо буде* (Серхів Мнв. В.); *Як перші раз загримить на чорни лес, що ще листу немає до це на злодейов. Бо темние ночі будуть, добре крас-*

ти буде (Мелені Крс. Ж.); *Перші гром з юговское сторони — на тепле лето* (Хочине Олв. Ж.); *Як перший гром, то гарбузи добре садить* (Красятічі Плс. К.).

ПЕТРО — календарне свято (12 липня), пов'язане з прогнозуванням та констатування погоди: *Пітро мінає і тепло забирає* (Бучин Лбш. В.); *По Петрі і по теплі. Грійтесь до Петра* (Слобідка Плн. Ж.); *Минув Петро, минуло тепло* (Балашівка Брз. Р.); *Прийшов Петро, похудало тепло* (Великий Карашин Мкр. К.); *Петро — половина літа* (Пісківка Брд. К.); *Пріде Петро — осенні сяток — да віціпне лісток, пріде Ілля — да віціпне два, пріде Спас — все додолу шасть* (Хочине Олв. Ж.); *Як на Петра буде дощ, то буде в погребях картопля гнисти* (Любарка Нрд. Ж.).

ПЕЧКУР — див. ВИХОР.

ПІВЕНЬ — свійський птах, за поведінкою якого прогнозували погоду: *Як півень увечері співає, то тоже буде перемена погоди* (Кропивники Шцк. В.); *Як півень какаріче, то переміна погоди буде* (Кисоричі Ркт. Р.); *Півень співає, як увечері сідає на сідало, то переміниться погода* (Мар'янівка Рдм. Ж.); *Півень кукарікає, як чує, що непогода* (Димер Вшг. К.).

ПІВОНІЯ — див. КВІТКА.

ПЛОЦА КРАСНА — див. ЧЕРВОНЕ / КРАСНЕ НЕБО.

ПЛЮЩІХА — див. ЯВДОХА / ВДОКА / ЄВДОХА / ЯВДОКА

ПОКРОВА (ПЕРША ПОКРОВА) — календарне свято (14 жовтня), пов'язане з прогнозуванням погоди: *Є дві Покрови: перша 14 жовтня, а друга через три тижні. Як Перша Покрова не покриє листом, то Друга покриє снігом* (Вел. Любаша Кст. Р.); *Як Покрова покриє листом, то не буде довго зими. А як покриє сніжком, то вже буде рання зіма* (Пісківка Брд. К.); *На Покрову як веє вєтьор з повдня, то буде тьопала зима* (Князівка Брз. Р.); *Якщо вітер на Покрову з тепле сторони, то буде тепла зима, а як з холодне — то буде холодна зима. Колись, як клали качани, то моя свекруха заливала діжку з тієї сторони, звідки був вітер на Покрову* (Красятічі Плс. К.); *Яка Покрова, така й зима* (Мелені Крс. Ж.); *Як прийшла Покрова, то і зима готова* (Забужжя Лбм. В.); *Як Покрова в молодіку, то і в но-*

вом кожусі не перезімуєш, а як у старом, то і в стареньком перезімуєш. Не буде важка (Левковичі Овр. Ж.).

ПОМІНАЛЬНИЙ ТИЖДЕНЬ — календарний період за тиждень до Масляного тижня, пов'язаний з прогнозуванням погоди. Див. також МАСЛЯНА.

ПУРГА — див. МЕТЕЛИЦЯ.

ПЧОЛА — див. БДЖОЛА.

РАБІНА / РАБИНОВА / РЯБИНОВА НОЧ — див. ГОРОБИНА / ГАРАБИНА НІЧ.

РАБОВА НОЧ — див. ГОРОБИНА / ГАРАБИНА НІЧ

РАДОВНИЧНИЙ ДОЩ — див. СЛІПІЙ ДОЩ.

РАДУГА / РАЙДУГА — див. ВЕСЕЛКА.

РИБА — водяна тварина, за поведінкою якої прогнозували погоду: *Риба на дощ, по-моєму, не ловиться, йде вглуб* (Годомичі Мнв. В.); *Ріба віскакує з води перед дощем* (Мелені Крс. Ж.).

РОЖЕСТВОВИ ПРАЗНИКИ — період зимових свят від Різдва до Водохреща, переважно від 6 до 19 січня, час передбачення врожаю: *Як у свята иней — од Різдва до Нового року, то на великій урожай. Всього буде* (Кисоричі Ркт. Р.); *В празники в Рожествови иней — врожай буде на ячмінь* (Залізниця Лбш. В.).

РОЗДВО — див. КОЛЯДА.

РОСА — атмосферне явище у вигляді крапель води на поверхні ґрунту, рослин та інших предметів, за станом якого прогнозували погоду: *Як вранци роси нема, значить роса буде вдень, буде дощ* (Удрицьк Дбр. Р.); *Если рано встав — нема роси — не питай некого — буде дощ* (Поліське Крс. Ж.); *Як роси нема, значить буде в скорості дощ, а як роса, до буде пагода* (Опачичі Чрн. К.).

РОСА НА КРИШЦІ — краплі води, які осіли на внутрішній стороні покрішки при приготуванні куті, за якими прогнозували погоду: *Як одкриют кутю, то дивлятца на кришечку, чи мокренька. Як мокренька, то буде мокре лето* (Поліське Крс. Ж.).

РОСЯНО — велика роса: *Як росяно, до добре, буде погода* (Синів Гшн. Р.).

РЯСНА ГОРОБИНА — див. ГОРІХІВ БАГАТО.

САЖА — чорна порошкова маса, утворена внаслідок неповного згоряння палива, що осідає у димо-

ходах, за станом якої прогнозували погоду: *Як за-
топиш да падає сажа, знай, шо на негоду* (Кома-
рове Мнв. В.).

САХАР — див. **ЦУКОР**.

СВИНЯ — свійська тварина, за поведінкою якої прогнозували погоду: *Свиня як ховається у соло-
му, то знай, шо вже буде холод* (Підлісся Лбм. В.); *Свиня чухається — на дощ* (Івановичі Плн. Ж.); *Свині роблять кубло, шукають, мостять-
ся, шоб зариться, бо холод буде* (Пилиповичі Нвл. Ж.); *Свиня барлога робить, як холод буде* (Ли-
півка Мкр. К.).

СВИНЯЧИЙ ДОЩ — див. **СЛІПІЙ ДОЩ**.

СЕЛЕЗІНКА СВИНЯЧА (ЗИМА, КОСА) — внутрішній орган свині, за станом яко-
го прогнозували погоду: *Як заколють свиню, то
на селезюнку дивляться. Про зиму визнавали.
Де вона груба, то буде зима зимна. Якишо посе-
редині, то посередині зими буде мороз, а як при
конці, то буде мороз прикінци. Вона, ця селезюнка,
так і називається — зима* (Кропивники Шцк. В.); *Якишо заколють свиню, то дивлятьца на косу.
Якишо спочатку товста, то буде зима холодна,
а вконец тонинька, то буде слабша. Якишо довга
коса, то буде довга зима* (Феневичі Івн. К.).

СЕЛІТРА — мінеральне добриво, здатне вби-
рати вологу, за станом якого прогнозували погоду.
Див. також **СІЛЬ**.

СИРОТА ПЛАЧЕ — див. **СЛІПІЙ ДОЩ**.

СІЛЬ (ГРЕЧАНА СОЛОМА, ПАПИРОСИ, СЕЛІТРА, ТЮТЮН, ЦУКОР) — біла, солона,
кристалічна речовина, здатна вбирати вологу, за ста-
ном якої прогнозували погоду: *Якишо сіль сирая, то
буде одліга, а якишо сухая шо аж молотком бий, то
буде мороз. Сахар так само, табак тоже. Вже як
має бути одліга, то бакун одсирів* (Забужжя Лбм. В.); *Сіль змокріла, цукор так само відноситься до
цього, тютюн буде сиріти, тоже одходить на не-
году* (Ветли Лбш. В.); *Сіль мокріє на влагу, селі-
тра* (Троянівка Мнв. В.); *Одсиревають папириси
навіть у магазині, то вже буде перемена погоди.
Буде вже сиріше* (Борщівка Кст. Р.); *Як мається
буть дощ, то соль буде отсиревать. Табак тоже
робітьца такі влажни* (Удрицьк Дбр. Р.); *Гречана
солома одлигає на дощ* (Білогородка Ксв. К.).

**СЛІПІЙ ДОЩ (ВІДЬМА МАСЛО КОЛО-
ТИТЬ/ВІДЬМА МАСЛО Б'Є, ВІДЬОМСЬКИЙ**

**ДОЩ, ДИТЯЧИЙ ДОЩ, ЖАБ'ЯЧИЙ ДОЩ,
ЗМІЯ МАСЛО КОЛОТИТЬ, КУРЯЧИЙ
ДОЩ, МАТІНКА БОЖА ПЛАЧЕ, СВИ-
НЯЧИЙ ДОЩ, СИРОТА ПЛАЧЕ, СО-
НЯШНИЙ ДОЩ, РАДОВНИЧНИЙ ДОЩ,
ЦИГАНСЬКИЙ ДОЩ, ЧАРІВНИЦЯ МАСЛО
Б'Є)** — дощ крізь сонце: *Вийде сонце і дощ, то
кажуть усміхається. І кажуть сліпий дощ* (Бір-
ки Мнв. В.); *Дощ іде і сонце світить — соняшний
дощ* (Димер Вшг. К.); *Дощ крізь сонце — відьом-
ський, відьма масло колотить* (Сторожів Крц. Р.); *Колись у нас казали, як дощ іде і сонце світить,
то відьма масло б'є* (Озеро Влд. Р.); *Дощ крізь
сонце — змія масло колотить. Змія — це відьма.
Курячий дощ — дощ, що моросить* (Піща Шцк. В.); *Сонце світить, дощ іде — чарівниця масло
б'є* (Підлісся Лбм. В.); *Дощ крізь сонце — дитя-
чий* (Романівка Нвл. Ж.); *Дощ крізь сонце — Ма-
тінка Божя плаче* (Студениця Крш. Ж.); *Ето ка-
жуть курачий дощ іде. Сонце вийде і знов зайде*
(Вел. Озера Дбр. Р.); *Як дощ іде і сонце світить,
то курячий дощ. Ще сліпий на його кажуть* (Не-
брат Брд. К.); *Свінячі дорщ — коли сонце светить і
дорщ* (Левковичі Овр. Ж.); *Дощ як сонце світить
називали і курячий, і свинячий* (Липівка Мкр. К.); *Дощ радовничний, свинячий дощик — дробненький
(Поліське Крс. Ж.); Як дощ іде і сонце світить,
то казали жаб'ячий дощ* (Вел. Любаша Кст. Р.); *Як сонце й дощ іде, то кажуть: сирота плаче.
Колись то так* (Дольськ Мнв. В.); *Як дощ і сон-
це світить — мі казали циганські дощ. Цигане не
боялись такого дощу* (Товстий Ліс Чрн. К.).

**СНІГУ БАГАТО (ГУРБИ СНІГУ, СНІГУ
МНІГО)** — велика кількість опадів; прикмета на
хороший урожай: *Як снігу мніго, то на врожай*
(Піща Шцк. В.); *Як гурби снігу, то грибів уже в
лісі море. То на гриби сніг* (Кропивники Шцк. В.); *Як багато снігу, то озимі будуть мати гарний
урожай* (Борщівка Кст. Р.); *Як багато снегу, то
хароше лето буде. Для врожаю добре* (Вишевичі
Рдм. Ж.); *Як снігу багато, то харашо — буде ба-
гато води, урожай буде* (Осикове Мкр. К.).

СНІГУ МНІГО — див. **СНІГУ БАГАТО**.

СНЯТЬСЯ МЕРТВІ — сновидіння, що про-
гнозує погоду: *Як мертві сняться, то дощ буде*
(Забужжя Лбм. В.); *Мертвие снятьца перед до-
щом* (Опачичі Чрн. К.).

СОБАКА — свійська тварина, за поведінкою якої прогнозували погоду: *Собака качається зімою, до це знай, шо буде одліга, тепло буде. Як собака у будку хаваєтца, то знай, шо мароз буде* (Блажове Ркт. Р.); *Собака хвостом крутить на в'єтер* (Йосипівка Млн. Ж.); *Собака, як сніг буде, так вона качається* (Білогородка Ксв. К.).

СОК БЕРЕЗОВИЙ — рідина, що утворюється в середині берези, за станом якої прогнозували погоду або врожай: *Мало соку березового йде — до сухого року* (Красятичі Плс. К.); *Як соку багато йде березового, то мокрий год буде* (Кисоричі Ркт. Р.).

СОНЦЕ — центральне небесне світило сонячної системи у вигляді гігантської розжареної кулі, за виглядом якого прогнозували погоду: *Сонце заходить таке червоне — буде ветьор* (Великий Куринь Лбш. В.); *Як сонце у хмару заходить, то так як на дощ* (Немовичі Срн. Р.); *Вже ж, як сонце заходить за хмару, і так воно бродить, то за хмару, то під хмару, об'язательно жди непогоди* (Романівка Нвл. Ж.); *Заходить сонце за три хмари, значить на третій день буде дощ, а як за две хмари, то буде негода, а як одна хмара, до буде погода* (Вишевичі Рдм. Ж.); *Як сонце заходить червоне, до буде погода, може і на мороз* (Ст. Дорогинь Нрд. Ж.); *Як сонце сільно червоне, то буде жарко, сільно жарко, спека* (Залісся Чрн. К.); *Як сонце заходить да паси пускає, то воно буде до дощу. Не буде доброї погоди* (Синів Гщн. Р.); *Як сонце пускає коси, до буде перемена погоди* (Йосипівка Млн. Ж.).

СОНЯШНИЙ ДОЩ — див. СЛПІЙ ДОЩ.

СОПЛА / СОПЛЯКИ — див. БУРУЛЬКА / БУРУЛЯ.

СОРОК СВЯТИХ (СОРОКИ) — календарне свято (22 березня), з яким пов'язані прикмети на погоду: *Як мороз на Сорок Святих, то сорок морозів прибавить* (Забужжя Лбм. В.); *Як на Сорок Святих, то моя мати вешає онучку таку (мокру), чи замерзне. Як замерзне, то це буде 40 морозов. Чи великіх, чи малих, але 40 буде* (Колки Дбр. Р.); *На Сорок святих ще мона вікінуть сорок лопат снегу* (Мелені Крс. Ж.); *Як мороз на Сорок Святих, до це буде 40 морозов* (Феневичі Івн. К.).

СОРОКА — лісовий птах, за поведінкою якого прогнозували погоду: *Як сороки черекотеть уже*

вельми, тоже на негоду (Піща Шцк. В.); *Сорокі скрекоцут на дощ* (Ст. Дорогинь Нрд. Ж.).

СОРОКИ — див. СОРОК СВЯТИХ.

СОСУЛЬКА — див. БУРУЛЬКА / БУРУЛЯ.

СПАС — календарне свято (19 серпня), з яким пов'язані прикмети на погоду: *Од Спаса рукавиці до пояса* (Піща Шцк. В.); *Мінув Спас, то бері рукавиці прозапас* (Ст. Дорогинь Нрд. Ж.); *Спас — держи кожух прозапас* (Озеро Влд. Р.); *Спас — бери кожуха прозапас* (Івановичі Плн. Ж.); *Як зорно ж до Спаса, летом, до пагода, а пасля Спаса — Дарога брадяжеска і зорно, дак на холод* (Рудьки Чрн. К.).

СПАТИ ХОЧЕТЬСЯ (ВУХА СВЕРБЛЯТЬ, ГОЛОВА БОЛИТЬ, ДРЕМОТИ НАПАДАЮТЬ, НА СОН ТЯГНЕ, НОГИ / РУКИ КРУТИТЬ) — стан організму людини, за яким прогнозують погоду: *У мене тоді ноги так болять, як дощ то тоді вже ноги болять. Мені голова надто болять. Якшо дощ, то всім спати тоді хочеться. На сон тягне, всі позіхають. Буде скоро дощ* (Березичі Лбш. В.); *Крутіть руки, ноги — буде дощ. Спать хочетца — на дощ. Буде дощ, бо у вушах свербить* (Ремчиці Срн. Р.); *Як на дощ, сільно ноги крутить і в ушах крутить. Буває й таке, шо спать хочетца, то тоже на дощ. Дремоти нападають тоже на дощ* (Липівка Мкр. К.).

СПИРИДОН — календарне свято (25 грудня), з яким пов'язані прикмети на погоду: *З 26 грудня до Рожества каждый день рано тра встать. Знать яка температура і записать. Значить 26 число оприділяє погоду місяця сичня. 27 число — лютий, 28 пошло і так усі 12 місяців, а на 7 сичня, на Рожество, оприділяли грудень. Яка до обіда погода, яка після обіда, хмарно, чи дощ, сніг чи що. Якшо нормальна погода, то не буде снігу у сичні. А якшо якась мрачка є, то пройдуць доще. Єслі тцательно день прослідить і це все запивать, то фактично сходиться* (Заньки Рдм. Ж.).

СТРІЛА — див. БЛИСНЯВА.

СТРІЛКА — див. БУРУЛЬКА / БУРУЛЯ.

СТРІТЕННЯ (ГРОМНИЦЯ) — календарне свято (15 лютого), з яким пов'язане прогнозування погоди: *Громниці — половина зимиці* (Дольськ Лбш. В.); *Якшо на Громниці нап'ється півень водиці, то до Юрія корова наїсться травиці* (Ветли Лбш. В.); *Якшо на Стрічання з стріхи поте-*

че, то віл хату посіче (Сторожів Крц. Р.); Як на Стрітєння півень води перед порогом на п'ється, то на Юр'я вул напасеться (Озеро Влд. Р.); Як на Стреченне свечки треццать, то буде лето грозове (Поліське Крс. Ж.); Якио на Стречаніє певей води нап'єтца, то весна обоп'єтца (Левковичі Овр. Ж.); Єслі на Стреченне нап'єтца певень води у порозі, значить хазяїн наберетца гора у дорозі (Залісся Чрн. К.); Як на Стречанне певень води нап'єтца, то мужик горя наберетца (Димер Вшг. К.).

ТАБАК — див. ТЮТЮН.

ТАРЕЛОЧКИ — див. КВІТКА.

ТЕНЧА — див. ВЕСЕЛКА.

ТЕПЛИЙ ОЛЕКСІЙ — календарне свято (30 березня), з яким пов'язані прогнозування або констатування погоди: На Тепломо Лексея, як така крига, шо рибка хвостом розоб'є, то буде вже тепло. Треба, щоб рибка хвостом кригу розбила (Балашівка Брз. Р.); Прийшов Олексій — овес сій (Куликовичі Мнв. В.); Бусел прилетів до Тепломо Олексі, то буде лето тепле (Заньки Рдм. Ж.); Як бджола вилетить до Тепломо Олексі, то ще буде холодно (Нові Озеряни Брс. Ж.); Як на Тепломо Олексія тепло, то буде і влітку хороша погода (Залісся Чрн. К.).

ТОВАР — див. КОРОВА.

ТРІЙЦЯ — календарне свято, яке припадає на п'ятдесятий день від Великодня, коли констатували певну погоду: Від Трійці до Пітра тільки тепла (Щитинь Лбш. В.); До Трійці хмари ідуть за вітром, а після Трійці — проти вітру (Пашківка Мкр. К.).

ТУМАН (МРАК) — атмосферне явище у вигляді скупчення продуктів конденсації водяної пари, застиглих у повітрі безпосередньо над землею поверхнею, за станом якого прогнозували погоду та урожай грибів: Сьогодні мрак був. У нас і мрак кажуть, і туман. Таке було, як я встала рано, шо як дим вскрізь (Бірки Мнв. В.); Якио туман падає униз, то буде дощ, а якцо іде вгору, то на погоду (Велика Любаша Кст. Р.); Як туман утрочком піднімаєтца угору — погода, а як оседає — на негодь (Хочине Олв. Ж.); Гриби дуже харашо ростуть якцо туман (Липівка Мкр. К.).

ТЮЛЬПАН — див. КВІТКА.

ТЮТЮН (БАКУН, ТАБАК) — трав'яниста рослина, з якої виготовляють цигарки, здатна вби-

рати вологу, за станом якої прогнозували погоду. Див. також СІЛЬ.

УТКА — див. ГУСКА.

ХАЛЕПА — негода: Як ворони низько летать, то буде халепа. Як веселле їхне, крутетца отак понад хатами, то знай, шо через два дне жди негоду (Потаповичі Овр. Ж.).

ХМАРА — сукупність крапель води або частинок льоду, що летять у повітрі, за станом якого прогнозували погоду: Небо піднялося, хмари високо — то вже буде погода (Велика Осниця Мнв. В.); Хмара як клубчаста, до то вже біда, от руда хмара, до то на град (Даничів Крц. Р.); Перістие хмарі, довзіє, як п'єр'є — на негодь. Купчастие беліє хмарі предвєцают погоду (Хочине Олв. Ж.); Хмари низько падають, значить буде дощ, а як високо поднимутца, то не буде дощу (Заньки Рдм. Ж.); Як хмари протів ветру ідуть, то дощ буде (Мелені Крс. Ж.); Хмари як вісако, значить буде погода, як нізко падають хмари — дощ (Рудьки Чрн. К.); Як хмари баранчасті, наче овечки, то дощу не буде (Липівка Мкр. К.).

ХУРДЕЛИЦЯ — див. МЕТЕЛИЦЯ.

ЦИБУЛЯ — овоч, за зовнішнім виглядом якого прогнозували погоду: На цибуліні одьожок много, значить буде холодна зима. Бач, як оделас вона. А якцо там одна, то буде легка зима (Потаповичі Овр. Ж.); Як багато листя на цибулі, то снєгу буде багато зимою (Даничів Крц. Р.).

ЦИГАНСЬКИЙ ДОЩ — див. СЛІПІЙ ДОЩ.

ЦУКОР (САХАР) — білий, солодкий, кристалічний продукт харчування, здатний вбирати вологу, за станом якого прогнозували погоду. Див. також СІЛЬ.

ЧАРІВНИЦЯ МАСЛО Б'Є — див. СЛІПІЙ ДОЩ.

ЧЕРВ (ЧЕР'ЯК) — безхребетна тварина, за поведінкою якої прогнозували погоду: Пірід дощем, кажуть, черви повилазили (Великий Курінь Лбш. В.); Чер'яки вилазять навесні — на тепло (Білогородка Ксв. К.); Чер'яки наточавають землі на стежках, то буде дощ (Удрицьк Дбр. Р.).

ЧЕРВОНЕ / КРАСНЕ НЕБО (ВОЦА, ЖАРЄВА / ЗАГРЕВА, ПЛОЦА КРАСНА) — сяяння небосхилу червоним кольором під час заходу сонця: Жарєва на север — на холод. Жарєва на

юг — на тепло (Хочине Олв. Ж.); Єслі сонце заходить і загрева пошла на південь, тоді буде ветер сильний (Підлуби Ємл. Ж.); Як заходить сонце, то на дощ <...> Червоне як заходить і воца як потягне по неби, як сюда потягне (показує північніше. — О. В.), то на холод, а як потягне сюда (показує південніше. — О. В.), то буде тепло (Майдан-Липненський Мнв. В.); Як сонце заходить да площа красна така на повноч — буде негода, а як на повдень — погода буде (Яринівка Брз. Р.); Як небо червоне, то на вітер (Підлісся Лбм. В.); Як сонце заходить і нізко красне, то на мороз зимою, а летом — на погоду (Білокоровичі Олв. Ж.).

ЧЕРЕПАХА — земноводна тварина, за поведінкою якої прогнозували погоду: *Якщо буде велика злива, то черепахи мостяться на пагорбах, щоб їх не затопило* (Борщівка Кст. Р.).

ЧЕР'ЯК — див. ЧЕРВ.

ЧИСТИЙ ЧЕТВЕР — четвер перед Великоднем, з яким пов'язані прогнозування врожаю: *Якщо в Чісти Четвер дорощ буде іті, то на грібі — буде багато грібів* (Левковичі Овр. Ж.).

ШУЛЬГА — див. ВЕРБА.

ЩОДРУХА (БАГАТА КУТЯ) — день календаря (13 січня), з яким пов'язані передбачення врожаю: *На Щодруху як іде сніг, то кажуть будуть гриби рости* (Нова Руда Мнв. В.); *Як сьогодні іней, до це на урожай. Особенно, якщо на Багату кутю* (Велика Рача Рдм. Ж.).

ЮРІЙ — календарне свято (6 травня), з яким пов'язані 1) прикмети на погоду: *До Юрія не стрижи овечки, а до Миколи не сій гречки* (Черськ Мнв. В.); *Два Юрія: один голодний, а другий холодний. Два. Єден зимою, а другий вешній* (Осова Дбр. Р.); *На Юр'я треба, щоб було сено і в дурня, а на Миколу подавай ди й віли поховай* (Любарка Нрд. Ж.); 2) передбачення врожаю. *Як на Юрія буде роса, то буде врожай* (Куликовичі Мнв. В.); *Як на Юр'я осеннього є сніг, то на весняного буде паша* (Левковичі Овр. Ж.); *Як на Юр'я буде цвєт, то на Петра буде хліб* (Ст. Дорогинь Нрд. Ж.); *На Юр'я далжна варона заховатца у жіті, а на Миколу — у коласі* (Опачичі Чрн. К.).

ЯВДОХА / ВДОКА / ЄВДОХА / ЯВДОКА (АВДАКЄЯ, КЛЮЧНИЦА, ОДЮШКА, ПЛЮЩІХА) — календарне свято (14 березня), з яким пов'язані прикмети на погоду та врожай: *На*

Авдокеї щоб остався сніг хоть за калодаю, дак будут грібі (Блажове Ркт. Р.); *На Вдокі ше тре, щоб впало снєгу на валокі* (Рудьки Чрн. К.); *Як на Одюшки тепло, то і літо буде тепле* (Підлуби Ємл. Ж.); *Ето перший день весни — Євдох. Ключница. Одкриває землю* (Осова Дбр. Р.); *Як на Явдоки потечуть потоки, то буде тепло. Явдох — Плющїха* (Немовичі Срн. Р.); *На Явдохи зими не лай і саней не ховай* (Острів'я Шцк. В.); *Як на Явдохи зранку сонце, до буде врожай льону* (Барвінки Млн. Ж.); *Як Явдох суха да без дощу і ясна, то буде весна прекрасна, а як Явдоха встїтца, то буде весна мокра* (Романівка Нвл. Ж.); *На Явдохі або буде снєгу у волокі, або води по бокі* (Вишевичі Рдм. Ж.); *Як прийдуть Явдоки, то впаде ще снігу по боки* (Андріївка Чрх. Ж.); *Явдокі — перший день весни. Вже тут узнавали, яка весна буде. Як із повдня ветер дує, буде тепла весна, а як із півночі, дак буде холодна* (Опачичі Чрн. К.).

Висновки. Поданий у словнику матеріал про народні метеорологічні знання жителів Правобережного Полісся дає змогу стверджувати про його лексичну, фонетичну, семантичну спорідненість із загальноукраїнським та загальнослов'янським. Попри це, у краї зафіксовано чимало власне поліських термінів, які не зустрічаються в інших регіонах України, що свідчить про тісний зв'язок результатів метеоспостережень із навколишнім середовищем (природно-кліматичні умови, рельєф місцевості, її територіальне розташування) і повсякденною виробничою діяльністю населення. Водночас попереднє картографування досліджуваної термінології показало дисперсність побутування окремих метеорологічних явищ на всій території Правобережного Полісся, про що докладніше йтиметься в майбутніх публікаціях.

Сучасні польові матеріали доводять, що відбувається звуження функціонування традиційних народних метеорологічних знань, спостерігається їх витіснення науковими методами передбачення погоди, проте пам'ять людей старшого віку продовжує пасивно зберігати цей пласт народної культури, який потрібно встигнути зафіксувати.

Підсумовуючи, зазначимо, що на відміну від матеріальної культури, яка має словникові зразки для наслідування в етнології та мовознавстві, народна метеорологія, як виявилось, характеризується від-

сутність лексичних аналогів, а отже пропонується словник носить швидше експериментальний характер як щодо вибірки термінів і термінологічних словосполучень, так і щодо способу подачі їх визначень. Безумовно, цей словник не вичерпує і всього розмаїття термінології явищ народної метеорології, тому в подальшому буде доповнюватися термінами, що стосуються метеорологічних вірувань, та вдосконалюватися методологічно.

Перелік географічних скорочень

Брд. К. — Бородянський район Київської області
 Брз. Р. — Березнівський район Рівненської області
 Брс. Ж. — Брусилівський район Житомирської області
 Влд. Р. — Володимирецький район Рівненської області
 Вшг. К. — Вишгородський район Київської області
 Гщн. Р. — Гощанський район Рівненської області
 Дбр. Р. — Дубровицький район Рівненської області
 Ємл. Ж. — Ємільчинський район Житомирської області
 Івн. К. — Іванківський район Київської області
 Крс. Ж. — Коростенський район Житомирської області
 Крц. Р. — Корецький район Рівненської області
 Крш. Ж. — Коростишівський район Житомирської області
 Ксв. К. — Києво-Святошинський район Київської області
 Кст. Р. — Костопільський район Рівненської області
 Лбм. В. — Любомльський район Волинської області
 Лбш. В. — Любешівський район Волинської області
 Мкр. К. — Макарівський район Київської області
 Млн. Ж. — Малинський район Житомирської області
 Мнв. В. — Маневицький район Волинської області
 Нвл. Ж. — Новоград-Волинський район Житомирської області
 Нрд. Ж. — Народицький район Житомирської області
 Овр. Ж. — Овруцький район Житомирської області
 Олв. Ж. — Олевський район Житомирської області

Плн. Ж. — Пулинський район Житомирської області

Плс. К. — Поліський район Київської області

Рдм. Ж. — Радомишльський район Житомирської області

Ркт. Р. — Рокитнівський район Рівненської області

Срн. Р. — Сарненський район Рівненської області

Чрн. К. — Чорнобильський район Київської області

Чрх. Ж. — Черняхівський район Житомирської області

Щцк. В. — Шацький район Волинської області

1. Гаврилюк Н.К. *Картографирование явлений духовной культуры: (По материалам родильной обрядности украинцев)*. Київ: Наукова думка, 1981. 279 с.
2. Гаврилюк Н.К. Территориальное распределение на Украине некоторых обрядовых номинаций и их белорусско-русские соответствия. *Региональные особенности восточнославянских языков, литературы, фольклора и методы их изучения*. Гомель, 1985. С. 110—112.
3. Гаврилюк Н.К. Київськополіський варіант традиційної сімейної обрядовості на фоні суміжних територій. *Київське Полісся (етнолінгвістичне дослідження)*. Київ: Наукова думка, 1989. С. 24—38.
4. Гаврилюк Н.К. Формули-міфи про народження дітей (До ареальної характеристики на Українському Поліссі і суміжних територіях). *Проблеми сучасної ареалогії*. Київ: Наукова думка, 1994. С. 332—339.
5. Несен І.І. *Весільний ритуал Центрального Полісся: традиційна структура та реліктові форми (середина ХІХ — ХХ ст.)*. Київ: Центр захисту культурної спадщини від техногенних ситуацій, 2005. 278 с.
6. Артюх Л. Ареальна характеристика поминального хліба на Українському Поліссі. *Проблеми сучасної ареалогії*. Київ, 1994. С. 318—323.
7. Пономар Л. *Назви одягу Західного Полісся*. Київ, 1997. 182 с.
8. Пономар Л. *Народний одяг Правобережного Полісся середини ХІХ — середини ХХ ст. Історико-етнографічний атлас. Словник*. Київ: Бизнесполиграф; Центр дослідження та відродження Волині, 2015. 268 с.
9. *Картографування явищ традиційної календарної обрядовості постраждалих від Чорнобильської катастрофи районів Рівненського Полісся*: звіт про НДР (закл.) 12.11.12. Державний науковий центр захисту культурної спадщини від техногенних катастроф; керівн. Н. К. Гаврилюк; викон. Н.А. Ковальчук. Київ, 2013. 285 с. Інв. № 0714U004780.
10. *Географічне поширення народних метеорологічних знань і вірувань на Середньому Поліссі (за матеріалами картографування)*: звіт про НДР (закл.) 10.05.17. Державний науковий центр захисту культурної спадщини від техногенних катастроф; керів. і викон. О.О. Васянович. Київ, 2016. 251 с. Інв. № 0717U000878.

11. *Лексика Полесья*. Матеріали для полесского диалектного словаря. Москва: Наука, 1968. 376 с.
12. Лисенко П. *Словник поліських говорів*. Київ: Наукова думка, 1974. 259 с.
13. Бабій Ф.Й. Деякі назви одягу в говірках Горинського Полісся. *Студії з мовознавства*. Київ, 1975. С. 56—60.
14. Свительская В.Л. Украинско-белорусские противопоставления в терминологии погребального обряда. *Региональные особенности восточнославянских языков литературы, фольклора и методы их изучения*. Гомель, 1985. С. 140—142.
15. Назарова Т. *Лінгвістичний атлас Нижньої Прип'яті*. Київ: Наукова думка, 1985. 135 с.
16. Лукінова Т.Б. *З архаїчної лексики Київського Полісся (етнолінгвістичне дослідження)*. Київ: Наукова думка, 1989. С. 76—83.
17. Євтушок О.М. *Народна будівельна лексика західного Полісся*. Рівне, 1993. 134 с.
18. Романюк П.Ф. Лексика весільного обряду Правобережного Полісся (Матеріали до «Лексичного атласу української мови»). *Дослідження з української діалектології*. Київ: Наукова думка, 1991. С. 225—251.
19. Веремійчик І.М. *Короткий словник сільськогосподарської, побутової та ремісничої лексики. Традиційні знаряддя праці, промисли і ремесла на Волині*. Луцьк, 1995. С. 118—220.
20. Мойсієнко В. *Із поліської народної медичної термінології. Полісся: мова, культура, історія*. Київ, 1996. С. 147—151.
21. Конобродська В. *Номінація поліського поховального обряду. Український діалектологічний збірник*. Кн. 3. Київ: Довіра, 1997. С. 428—458.
22. Гримашевич Г. *Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок*. Житомир: Північноукраїнський діалектологічний центр Житомирського державного педагогічного університету ім. Івана Франка, 2002. 184 с.
23. Конобродська В. *Поліський поховальний і поминальні обряди*. Т. 1: Етнолінгвістичні студії. Житомир: Полісся, 2007. 356 с.
24. Веремійчик І. *Короткий тлумачний словник (народна лексика)*. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2008. 108 с.
25. Аркушин Г. *Атлас західнополіських фаунономів*. Луцьк: Вежа, 2008. 322 с.
26. Аркушин Г. *Атлас мисливської лексики Західного Полісся*. Луцьк: Вежа, 2008. 412 с.
27. Никончук М.В. *Матеріали до лексичного атласу української мови (Правобережне Полісся)*. Київ: Наукова думка, 1979. 316 с.
28. Никончук М.В. *Сільськогосподарська лексика Правобережного Полісся*. Київ: Наукова думка, 1985. 312 с.
29. Никончук М.В., Никончук О.М. *Транспортна лексика Правобережного Полісся в системі східнослов'янських мов*. Київ: Наукова думка, 1990. 291 с.
30. Никончук М.В., Никончук О.М. *Будівельна лексика Правобережного Полісся в лексико-семантичній системі східнослов'янських мов*. Житомир: РВВ облопліграфвидаву, 1990. 396 с.
31. Никончук М.В. *Лексичний атлас Правобережного Полісся*. Київ; Житомир, 1994. 418 с. (200 карт).
32. Никончук М.В., Никончук О.М., Добролюбова Г.М., Гримашевич Г.І. *Назви одягу та взуття Правобережного Полісся*. Житомир, 1998. 230 с.
33. Никончук М.В., Никончук О.М., Мойсієнко В.М. *Поліська лексика народної медицини та лікувальної магії*. Житомир: Полісся, 2001. 148 с.
34. Могила О.А. *Полесские регионализмы в метеорологической лексике. Полесье и этногенез славян: Предварительный материал и тезисы конференции*. Москва, 1983. С. 67—68.
35. Могила О.А. *Карпато-поліські лексико-семантичні паралелі (на матеріалах метеорологічної лексики)*. *Мовознавство*. Київ, 1983. № 4. С. 61—65.
36. Могила О.А. *Метеорологічна лексика українських говорів*. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2008. 213 с.
37. Могила О.А. *Назви вихору в українських говорах. Українська діалектна лексика*. Київ, 1987. С. 20—30.
38. *Славянские древности: Этнолингвистический словарь*. Москва: Международные отношения, 1995. Т. 1: А (Август) — Г (Гусь). 575 с.
39. *Славянские древности: Этнолингвистический словарь*. Москва: Международные отношения, 1999. Т. 2: Д (Давать) — К (Крошки). 698 с.
40. *Славянские древности: Этнолингвистический словарь*. Москва: Международные отношения, 2004. Т. 3: К (Круг) — П (Перепелка). 689 с.
41. *Славянские древности: Этнолингвистический словарь*. Москва: Международные отношения, 2009. Т. 4: П (Переправа через воду) — С (Сито). 656 с.
42. *Славянские древности: Этнолингвистический словарь*. Москва: Международные отношения, 2012. Т. 5: С (Сказка) — Я (Ящерица). 736 с.
43. Агапкина Т.А. *Мифологические основы славянского народного календаря. Весенне-летний цикл*. Москва: Индрик, 2002. 816 с.
44. Толстая С.М. *Полесский народный календарь*. Москва: Индрик, 2005. 600 с.
45. Виноградова Л.Н. *Народная демонология и мифоритуальная традиция славян*. Москва: Индрик, 2000. 432 с.
46. Гура А.В. *Брак и свадьба в славянской народной культуре: Семантика и символика*. Москва: Индрик, 2012. 936 с.
47. Леванцэвіч Л.В. *Атлас гаворак Бярозайскага раёна Брэсцкай вобласці. Лексіка*. Брэст: БрДзУімя А.С. Пушкіна, 2001. 135 с.
48. Антропаў М., Валодзіна Т. *Беларускі фальклорна-этнолінгвістычны атлас: набыткі і перспектывы. Беларускі фальклор: Матэрыялы і даследаванні*. Вып. 1. Мінск: Беларуская навука, 2014. С. 194—210.

REFERENCES

- Havryliuk, N.K. (1981). *Mapping the phenomena of spiritual culture: (According to the data of the maternity rites of Ukrainians)*. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].
- Havryliuk, N.K. (1985). Territorial distribution in Ukraine of some ritual nominations and their Belarusian-Russian correspondences. *Regional features of East-Slavic languages, literature, folklore and methods of their study* (Pp. 110—112). Homel' [in Russian].
- Havryliuk, N.K. (1989). Kyiv-Polissya version of traditional family rituals against the background of adjacent territories. *Kyiv Polissya (ethnolinguistic research)* (Pp. 24—38). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Havryliuk, N.K. (1994). Formulas-myths about the birth of children (Before the areal characteristics in the Ukrainian Polissya and adjacent territories). *Problems of modern areology* (Pp. 332—339). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Nesen, I.I. (2005). *Wedding ritual of Central Polissya: traditional structure and relict forms (middle of the XIX — XX centuries)* (Pp. 24—38). Kyiv: Tsentr zakhystu kul'turnoi spadshchyny vid tekhnohenykh situatsij [in Ukrainian].
- Artiukh, L. (1994). Areal characteristics of funeral bread in the Ukrainian Polissya. *Problems of modern areology* (Pp. 318—323). Kyiv [in Ukrainian].
- Ponomar, L. (1997). *Names of clothes of Western Polissya*. Kyiv [in Ukrainian].
- Ponomar, L. (2015). *Folk clothing of the Right-Bank Polissya of the middle of the XIX — middle of the XX century. Historical and ethnographic atlas. Dictionary*. Kyiv: Byznespolyhraf; Tsentr doslidzhennia ta vidrodzhennia Volyni [in Ukrainian].
- Havryliuk, N.K., & Koval'chuk, N.A. (2013). *Mapping of the phenomena of traditional calendar rituals of the districts of Rivne Polissya affected by the Chernobyl catastrophe*. Report on research work Kyiv [in Ukrainian].
- Vasianovych, O.O. (2016). *Geographical dissemination of folk meteorological knowledge and beliefs in Middle Polissya (based on mapping materials)*. Report on research work Kyiv [in Ukrainian].
- (1968). *Vocabulary of Polesie*. Materials for the Polesie dialect dictionary. Moskva: Nauka [in Russian].
- Lysenko, P. (1974). *Dictionary of Polissya dialects*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Babij, F.J. (1975). Some names of clothes in the dialects of Horyn Polissya. *Linguistics studies* (Pp. 56—60). Kyiv [in Ukrainian].
- Svytel'skaia, V.L. (1985). Ukrainian-Belarusian oppositions in the terminology of the funeral rite. *Regional features of East-Slavic languages of literature, folklore and methods of their study* (Pp. 140—142). Homel' [in Russian].
- Nazarova, T. (1985). *Linguistic atlas of Lower Pripyat*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Lukina, T.B. (1989). From archaic vocabulary. *Kyiv Polissya (ethnolinguistic research)* (Pp. 76—83). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Yevtushok, O.M. (1993). *Folk construction vocabulary of western Polissya*. Rivne [in Ukrainian].
- Romaniuk, P.F. (1991). Vocabulary of the wedding ceremony of the Right-Bank Polissya (Data for the «Lexical Atlas of the Ukrainian Language»). *Research in Ukrainian dialectology* (Pp. 225—251). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Veremijchuk, I.M. (1995). A short dictionary of agricultural, household and craft vocabulary. *Traditional tools, crafts and handicrafts in Volyn* (Pp. 118—220). Luts'k [in Ukrainian].
- Mojsiienko, V. (1996). From Polissya folk medical terminology. *Polissya: language, culture, history* (Pp. 147—151). Kyiv [in Ukrainian].
- Konobrods'ka, V. (1997). Nomination of Polissya funeral rite. *Ukrainian dialectological collection* (Book 3, pp. 428—458). Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
- Hrymashevych, H. (2002). *Dictionary of names of clothes and shoes of Middle Polesian and related dialects*. Zhytomyr: Pivnichnoukrains'kyj dialektolohichnyj tsestr Zhytomyrs'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. Ivana Franka [in Ukrainian].
- Konobrods'ka, V. (2007). *Polissya funeral and funeral rites*. Ethnolinguistic studies (Vol. 1). Zhytomyr: Polissia [in Ukrainian].
- Veremijchuk, I. (2008). *Short explanatory dictionary (folk vocabulary)*. Luts'k: Volyns'ka oblasna drukarnia [in Ukrainian].
- Arkushyn, H. (2008). *Atlas of Western Polesie faunomenies*. Luts'k: Vezha [in Ukrainian].
- Arkushyn, H. (2008). *Atlas of hunting vocabulary of Western Polissya*. Luts'k: Vezha [in Ukrainian].
- Nykonchuk, M.V. (1979). *Data for the lexical atlas of the Ukrainian language (Right Bank Polissya)*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Nykonchuk, M.V. (1985). *Agricultural vocabulary of the Right-Bank Polissya*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Nykonchuk, M.V., & Nykonchuk, O.M. (1990). *Transport vocabulary of the Right Bank Polissya in the system of East-Slavic languages*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Nykonchuk, M.V., & Nykonchuk, O.M. (1990). *Construction vocabulary of the Right-Bank Polissya in the lexical-semantic system of East-Slavic languages*. Zhytomyr: RVV oblpolyhrafvydavu [in Ukrainian].
- Nykonchuk, M.V. (1994). *Lexical atlas of the Right Bank Polissya*. Kyiv; Zhytomyr [in Ukrainian].
- Nykonchuk, M.V., Nykonchuk, O.M., Dobrol'ozha, H.M., & Hrymashevych, H.I. (1998). *Names of clothes and shoes of the Right-Bank Polissya*. Zhytomyr [in Ukrainian].
- Nykonchuk, M.V., Nykonchuk, O.M., & Mojsiienko, V.M. (2001). *Polissya vocabulary of folk medicine and healing magic*. Zhytomyr: Polissia [in Ukrainian].
- Mohyla, O.A. (1983). Polesie regionalisms in meteorological vocabulary. Polesie and the ethnogenesis of the Slavs: *Preliminary material and abstracts of the conference* (Pp. 67—68). Moskva [in Russian].

- Mohyla, O.A. (1983). Carpatho-Polissya lexical-semantic parallels (on the data of meteorological vocabulary). *Linguistics*, 4, 61—65). Kyiv [in Ukrainian].
- Mohyla, O.A. (2008). *Meteorological vocabulary of Ukrainian dialects*. Kyiv: Vydavnychyj tsentr KNLU [in Ukrainian].
- Mohyla, O.A. (1987). Names of the vortex in Ukrainian dialects. *Ukrainian dialect vocabulary* (Pp. 20—30). Kyiv [in Ukrainian].
- (1995). *Slavic Antiquities: An Ethnolinguistic Dictionary* (Vol. 1). Moskva: Mezhdunarodnye otnoshenija [in Russian].
- (1999). *Slavic Antiquities: An Ethnolinguistic Dictionary* (Vol. 2). Moskva: Mezhdunarodnye otnoshenija [in Russian].
- (2004). *Slavic Antiquities: An Ethnolinguistic Dictionary* (Vol. 3). Moskva: Mezhdunarodnye otnoshenija [in Russian].
- (2009). *Slavic Antiquities: An Ethnolinguistic Dictionary* (Vol. 4). Moskva: Mezhdunarodnye otnoshenija [in Russian].
- (2012). *Slavic Antiquities: An Ethnolinguistic Dictionary* (Vol. 5). Moskva: Mezhdunarodnye otnoshenija [in Russian].
- Agapkina, T.A. (2002). *Mythological bases of the Slavic folk calendar. Spring-summer cycle*. Moskva: Indrik [in Russian].
- Tolstaja, S.M. (2005). *Polissian folk calendar*. Moskva: Indrik [in Russian].
- Vinogradova, L.N. (2000). *Folk demonology and mytho-ritual tradition of the Slavs*. Moskva: Indrik [in Russian].
- Gura, A.V. (2012). *Marriage and marriage in Slavic folk culture: Semantics and symbolism*. Moskva: Indrik [in Russian].
- Levancevich, L.V. (2001). *Atlas of speeches of Biaroza district of Brest region. Vocabulary*. Brest: BrDzU imia A.S. Pushkina [in Belarusian].
- Antropaw, M. & Valodzina, T. (2014). Belarusian folklore and ethnolinguistic atlas: achievements and prospects. *Belarusian folklore: Data and research* (Issue 1, pp. 194—210). Minsk: Belaruskaja navuka [in Belarusian].